

Գիտություն

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

№ 6

(200)

2007 թ.

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի թերթ

Հրատարակվում է 1993 թ. փետրվարից

ՀՀ ԳԱԱ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Հոկտեմբերի 31-ին կայացավ Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի ընդհանուր ժողովը, որին մասնակցում էին նաև ինստիտուտների տնօրեններ, ակադեմիական գիտական և այլ ստորաբաժանումների ղեկավարներ, համալսարանական և բուհական համակարգի ներկայացուցիչներ, հյուրեր:

Ժողովը բացեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը, որը ժողովի հաստատմանը ներկայացրեց օրակարգը:

1. Գիտության ոլորտի վերակառուցման և վերափոխությունների ընթացքը ՀՀ ԳԱԱ-ում:

(Ձեկուցող՝ ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյան)

2. Հայաստան-Սփյուռք կապերի աշխուժացման հիմնահարցը և ՀՀ ԳԱԱ-ի անելիքները:

(Ձեկուցող՝ ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյան)

3. ՀՀ ԳԱԱ անդամների կանոնադրական պարտավորությունների կատարման մասին:

(Ձեկուցող՝ ՀՀ ԳԱԱ փոխնախագահ, ակադեմիկոս Յուրի Շուբուրյան)

4. ՀՀ ԳԱԱ Կանոնադրության նոր նախագծի կազմող հանձնաժողովի ստեղծելու մասին:

(Ձեկուցող՝ ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար, ԳԱԱ թղթակից անդամ Բաբկեն Հարությունյան):

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանի «Գիտության ոլորտի վերակառուցման և վերափոխությունների ընթացքը ՀՀ ԳԱԱ-ում» զեկուցումից հետո ծավալվեց մտքերի աշխույժ փոխանակություն, որին մասնակցեցին Ռոբերտ Սարգսյանը, ակադեմիկոս Յուրի Ալեքսանյանը, թղթակից անդամներ Գևորգ Պողոսյանը, Արա Ավետիսյանը, Հենրիկ Հովհաննիսյանը, գիտությունների դոկտոր Ալեքսանդր Գևորգյանը:

Ժողովի աշխատանքներին մասնակցում էր և ելույթ ունեցավ ՀՀ Գիտության և կրթության նախարար Լևոն Սկրտչյանը:

Օրակարգի մնացած երեք հարցերը քննարկվեցին միմյանցից ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոսների և թղթակից անդամների մասնակցությամբ: Ընդունվեցին համապատասխան որոշումներ:

«Գիտությունը» այսօրվա համարում հրապարակում է ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանի «Գիտության ոլորտի վերակառուցման և վերափոխությունների ընթացքը ՀՀ ԳԱԱ-ում» զեկուցումը՝ մասնակի կրճատումներով:

Ռադիկ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս

Գիտության բարեփոխումների ընթացքը Գիտությունների ազգային ակադեմիայում

Գիտության բնագավառում բարեփոխումների պաշտոնական սկիզբը պետք է համարել 2006 թվականին հանրապետության նախագահի կարգադրությամբ ստեղծված միջգերատեսչական հանձնաժողովի կողմից իրականացվող մշակումները: 2007 թվականի ընթացքում մշակվեց մի փաստաթուղթ, որն ստացավ «Գիտության ոլորտի բարեփոխումների հիմնադրույթներ» անվանումը: Ս.թ. օգոստոսի 30-ին կառավարության N 34 որոշմամբ հաստատվել է այդ փաստաթղթում ընդգրկված հիմնական միջոցառումների ծրագրի կատարման ժամանակացույցը:

Ժամանակացույցը բաղկացած է 16 կետից, որոնց իրականացմանը պետք է մասնակցի նաև Գիտությունների ազգային ակադեմիան: Այդ ծրագրի դրույթների մշակման համար, բնական է, կկազմվեն տարբեր հանձնաժողովներ, որոնց մեջ պետք է շատ ակտիվ մասնակցություն ունենան: Ահա ինչու Ակադեմիայի այն անդամները, որոնք ցանկություն ունեն մասնակցելու այդ աշխատանքներին, լավ կլինի, որ բաժանմունքներում տեղեկացնեն այդ մասին և հաշվառվեն:

Ոչ պաշտոնական բարեփոխումները ակադեմիայում սկսվել են 2006 թ-ից: Ի՞նչ էր անհրաժեշտ դրանք իրականացնելու համար:

Անհրաժեշտ էր կատարել այնպիսի կառուցվածքային և բովանդակային փոփոխություններ, որոնք կնպաստեին գիտության զարգացմանը այս փուլում:

Բարեփոխումների իրականացումը գիտության զարգացմանը նպաստող այս պահի անհրաժեշտություն էր, թե երկրում ընթացող բարեփոխումների շարքի միջոցառումներից մեկը: Հարցին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է անդրադառնալ այն օբյեկտիվ իրողություններին, որոնք առկա են մեր երկրի գիտության ոլորտում:

■ Մեր գիտությունը նախորդ 60 տարիների ընթացքում եղել է մեծ երկրի՝ ԽՍՀՄ-ի, հզոր գիտական համակարգի մի մասը: Դրանով էլ պայմանավորված է մեծ թվով գիտական կազմակերպությունների և նրանց բազմաձյուղ կառուցվածքների թիվը Հայաստանում:

■ Թերֆինանսավորումը ունի իր բացասական ազդեցությունը: Դժվար է պատկերացնել մի այլ երկրի նախ-

կին Խորհրդային տարածքում կամ Արևելյան Եվրոպայում, որտեղ գիտության ֆինանսավորումը լինի ավելի քիչ, քան մերը:

■ 2008 թ. այն կկազմի մոտ 3,6 միլիարդ դրամ կամ մոտ 10 միլիոն դոլար, որը ընդամենը Արևմուտքի մի խոշոր լաբորատորիայի ֆինանսավորումն է: Միջին հաշվով մեր յուրաքանչյուր աշխատողին ընկնում է 1 միլիոն դրամ, կամ 3,3 հազար դոլար: Գերմանիայում և Ֆրանսիայում այդ թիվը կազմում է 110-120 հազար դոլար, այսինքն՝ 30-40 անգամ ավելի, քան մերը:

■ Կադրերի թվի կրճատումը:

Եթե 1990 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ մեր համակարգում աշխատում էր 7500 մարդ, ապա առ 1-ը հունվարի այն կազմում է ուղիղ կեսը՝ 3750 աշխատող, որոնցից միայն 2200 են գիտաշխատողներ:

■ Կադրերի այսպիսի պակասը ոչ միայն քանակական իմաստ ունի, այլ նաև որոշ գիտական պրոբլեմների համար դառնում է կրիտիկական, որի դեպքում անհրաժեշտ բարձր մակարդակով գիտական մշակումներ հնարավոր չէ կատարել:

■ Գիտական ինֆրակառուցվածքի ֆիզիկական և բարոյական մաշվածությունը: Սարքավորումները այժմ շատ թանկ են: Իսկ ինչպե՞ս են կատարվում բավականաչափ բարձր մակարդակի հետազոտություններ և տպագրվում, եթե աշխատանքները տեսական բնույթի չեն: Ուղղակի դեռևս օգտագործվում են Խորհրդային շրջանում ձեռք բերված սարքավորումները:

■ Գիտական աշխատանքի և գիտաշխատողի ընդհանուր ցածր վարկը հասարակության մեջ:

■ Կառավարման համակարգի դեմոկրատացման անհրաժեշտությունը, գիտության ֆինանսավորման նոր ձևերի ներդրումը և անկախ փորձագիտական համակարգի ստեղծումը:

Ինչպիսի՞ն է գիտության իրական վիճակը Հայաստանում: Նշենք, որ նրա վիճակը շատ ծանր է: Ընդհանուր առմամբ գիտությունը այսօր հանդիպել է մեծ դժվարությունների, որոնց հաղթահարման համար անհրաժեշտ են վերափոխություններ, որոնք կնպաստեն նրա զարգացմանը և ոչ թե՛ նոր դժվարությունների ստեղծմանը: Իրավիճակի գնահատումը պետք է կատարվի՝

եյնելով գիտության կողմից ստացված արդյունքներից: Այս դեպքում պետք է լինեին չափանիշներ: Եթե այս տեսանկյունից քննարկենք իրավիճակը, ապա միանշանակ պետք է արձանագրել, որ ԳԱԱ-ի համակարգի գիտաշխատողները, ունենալով լուրջ դժվարություններ, այնուամենայնիվ, գիտության տարբեր բնագավառներում անկախության տարիներին և նույնիսկ վերջին հինգ տարիների ընթացքում արձանագրել են լուրջ գիտական արդյունքներ, որոնք ունեն միջազգային լայն ճանաչում:

Մասնավորապես, ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտի գիտաշխատողները վերջին հինգ տարիների ընթացքում արտասահմանյան գիտական ամսագրերում տպագրել են 2 մենագրություն, 135 հոդված, շահել են 34 գիտական դրամաշնորհ՝ 2,1 միլիոն դոլար ֆինանսավորմամբ:

Հարց է առաջանում. այդպիսի ֆինանսավորմամբ ստացված արդյունքները շա՞տ են, թե՛ քիչ, ինստիտուտը լա՞վ է աշխատել, թե՛ վատ: Կարծում ենք, որ տեղ կա էլ ավելի լավացնելու աշխատանքը:

Ռադիկ ֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտը վերջին 5 տարիների ընթացքում կատարել է կիրառական բնույթի պայմանագրային աշխատանքներ՝ 2,5 միլիոն դոլար ֆինանսավորմամբ: Ստացած միջոցների մի մասը զննցել է այդ աշխատանքներին մասնակցող գիտնականների աշխատավարձի ավելացմանը, մի մասն էլ ծախսվել է ինստիտուտի ինֆրակառուցվածքի թարմացմանը. ձեռք է բերվել մոտ 200 հազար ԱՄՆ դոլարի սարքավորում: Բացի կիրառական աշխատանքներից, ինստիտուտը վերջին 4 տարիների ընթացքում արտասահմանում (ԱՄՆ, Գերմանիա) տպագրել է երկու մենագրություն, արտասահմանյան հեղինակավոր ամսագրերում տպագրվել են 100-ից ավելի գիտական հոդվածներ:

Նման դրական ցուցանիշները արձանագրվել են, Մոսկովյան կենսաբանության, Կենսաֆիզիկայի, Հնագիտության և ազգագրության և այլ ինստիտուտներում:

Բերված տվյալները ցույց են տալիս, որ ԳԱԱ-ի համակարգի ինստիտուտներում կատարվում են որոշակի գիտական ուսումնասիրություններ, որոնք > 2

Գիտության բարեփոխումների ընթացքը...

➤ 1 Ճանաչվել են համաշխարհային գիտական հանրության կողմից: Դժվար է միանշանակ ասել, թե հատկացված սուղ ֆինանսական միջոցներով հնարավոր էր արդյոք այդ ծավալի աշխատանքներ կատարել: Կարելի է պնդել, որ հնարավոր չէր: Դրանում կհամոզվենք, եթե համեմատելու լինենք անկախության նույն ճանապարհով անցած ԱՊՀ երկրների հետ:

Սակայն սա չի նշանակում, որ մեր բոլոր կազմակերպություններում է կատարվում որոշակի լարված աշխատանք, սա չի նշանակում, որ մենք չենք զբաղվում ոչ մեծ կարևորություն ունեցող գիտական ուղղություններով: Սա չի նշանակում, որ շատ անելիքներ չունենք ստացված գիտական արդյունքները տնտեսության տարբեր ճյուղերում օգտագործելու նպատակով: Սա չի նշանակում նաև, որ անելիքներ չունենք գիտությունը երիտասարդ կադրերով համալրելու հարցում, և, վերջապես, խիստ անհրաժեշտություն կա բարոյական և ֆիզիկական մաշված սարքավորումները թարմացնելու:

Նշված բոլոր և այլ հարցերի լուծումը առաջիկա տարիների ընթացքում կկազմի բարեփոխումների ամբողջ համակարգը: Անցած մեկ տարվա ընթացքում նշված հարցերի ուղղությամբ կատարվել է որոշակի աշխատանք:

Նախ, բարեփոխումների գործընթացը սկսել ենք նախագահությունից՝ այն դարձնելով ավելի փոքրաթիվ ու գործունյա: Վերանայվել է նախագահության կառուցվածքը, որի հետևանքով ապարատի անձնակազմը կրճատվել է 20 մարդով: Որոշ կառուցվածքներում տարեց աշխատողները փոխարինվել են երիտասարդներով: Ելնելով գիտության զարգացման ներկա միտումներից կազմակերպման ընթացքի մեջ են երկու նոր բաժիններ՝ ինովացիաների և միջազգային գիտատեխնիկական ծրագրերի բաժինները: Կատարված կրճատումների և որոշ արտաբյուջետային միջոցների հաշվին էապես ավելացվել է ապարատի աշխատողների աշխատավարձը: Նախագահության կառույցները համալրվել են կոմայտերային տեխնիկայով:

Փաստորեն, անցած մեկ տարվա ընթացքում բարեփոխումները առնչվել են համակարգի ինստիտուցիոնալ: Կատարվել է բոլոր ինստիտուցիոնալ բազմակողմանի ուսումնասիրություն, կապված գիտության բովանդակության, կադրերի ապահովվածության, ինֆրակառուցվածքի հետ: Հանձնաժողովները ուսումնասիրությունների արդյունքով հանձնարարել են մի շարք երաշխավորություններ, կապված վերը նշված հարցերի հետ: Ցավոք, պետք է արձանագրել, որ դրանց մեծ մասը մնացել է թղթի վրա: Այդ պատճառով նախագահությունը շուտով բոլոր ինստիտուցիոնալ կապերի, թե նշված փոփոխություններից ինչն է կատարվել, իսկ ինչն չի կատարվել:

Ոչ առևտրային կազմակերպությունների օրենքի պահանջով 65 տարին լրացած տնօրենները ազատվել են տնօրենի պարտականություններից, և կատարվել են նոր տնօրենների ընտրություններ: Այդ գործընթացը կատարվել է 20 ինստիտուցիոնալ: Պետք է նշել, որ հիմնականում մեզ հաջողվել է ընտրել բանիմաց և ակտիվ կազմակերպիչներ: Նախկին տնօրենները հիմնականում նշանակվել են խորհրդակցանքներ: Պետք է ասել, որ հիմնականում զնում է համերաշխ համագործակցության գործընթաց, բացառությամբ 1-2 դեպքերի:

Իրականացվել է 2006 թ. սկսված համակարգի օպտիմալացումը: Այս գործընթացը ամենացավոտն էր, և մենք չէինք կարող հաշվի չառնել այսօր գոյություն ունեցող իրավիճակը: Մեր ընդհանուր թվաքանակը

կրճատվել է 2 անգամ՝ 7750-ի փոխարեն (1991-ի դրությամբ) ունենք ընդամենը 3700 աշխատող: Միանգամայն պարզ է, որ նույն ծավալով գիտական մշակումները մենք չենք կարող կատարել պահանջվող բարձր մակարդակով: Անհրաժեշտ է ունենալ մարդկային, նյութական և այլ ռեսուրսները կենտրոնացնել այն գիտական ուղղությունների վրա, որոնք ունեն ավանդույթներ, ապահովված են կադրերով և գիտենք, թե ինչ պետք է կատարվի մոտ ապագայում: Վերջապես մենք պետք է գիտակցենք, որ նոր պայմաններում զբաղվել նույն ծավալով գիտական մշակումներով այլևս հնարավոր չէ, որ այն եղել է մեծ և հզոր երկրի մենաշնորհը:

Ինչպես վերը նշվեց, 2006 թ. մեր համակարգում սկսեցինք իրականացնել բարեփոխումներ, որոնք, մեր կարծիքով, պետք է նպաստեն գիտության զարգացմանը: Այդ գործընթացի կարևոր մասն էր համակարգի օպտիմալացումը, որը, մի կողմից, նպաստակ ուներ ազատվել այն փոքր ստորաբաժանումներից, որոնք ժամանակին ստեղծվել էին ոչ թե գիտական խիստ անհրաժեշտությունից, այլ հիմնականում, որոշ անձանց ցանկություններով: Այսպես, օրինակ, Աշտարակում գտնվող ճարտարագիտական կենտրոնը միացվեց Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտին, Գառնիի երկրաֆիզիկական կենտրոնը՝ Երկրաբանական ինստիտուտին, Գյումրիի կոնստրուկտորական բյուրոն՝ Երկրաֆիզիկայի և Երկրաշարժագիտության ինստիտուտին: Բացի նշված կազմակերպություններից, այդ ծրագրով միավորվեցին նաև ավելի խոշոր հաստատություններ և ստեղծվեցին կենտրոններ: Օրգանական քիմիայի ինստիտուտի, Մոլեկուլի կառույցի կենտրոնի և Նուրբ օրգանական քիմիայի ինստիտուտի հենքերի վրա ստեղծվել է Դեղագործության և օրգանական քիմիայի ու դեղագործական տեխնոլոգիայի կենտրոնը, Հիդրոէկոլոգիայի և ձկնաբանության ինստիտուտի ու Կենդանաբանության ինստիտուտի միացման արդյունքում ստեղծվել է Կենդանաբանության և ձկնաբանության կենտրոն, չորս տնտեսագիտական ինստիտուտներ միացվել են ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտին և այսօր ունենք տնտեսագիտության բազմաձև ինստիտուտ, որը կարող է զբաղվել տնտեսագիտության թե՛ տեսական և թե՛ գործնական խնդիրներով:

Այս գործընթացը պետք է շարունակվի՝ ունեցած ուժերը համադրելու համար, ինչն էլ պետք է նպաստի գիտության զարգացմանը և նրա առջև ծառացած խնդիրների լուծմանը:

Բարեփոխումների ընթացքը պետք է ապահովի մեր աշխատողների աշխատանքային պայմանների լավացումը և որոշակի սոցիալական հարցերի լուծումը: Պետք է նշենք, որ, փաստորեն, մեկ տարվա ընթացքում գրեթե կրկնապատկվել է մեր աշխատողների աշխատավարձը, ավելացվել է Ակադեմիայի անդամների պատվովձարը:

2008 թ.-ից կկրկնապատկվի գիտության թեկնածուներին և դոկտորներին տրվող հավելավձարը, կկրկնապատկվի ասպիրանտների կրթաթոշակը: Վարչապետը խոստացել է, բացի նշված ավելացումներից, տարվա ընթացքում էլի ավելացնել վճարումները:

Աշխատանքի պայմաններից ամենից կարևորը ինստիտուտների ջեռուցման համակարգի գործարկումն է: Այս ուղղությամբ տնօրենների և նախագահության կողմից կատարվել է որոշակի աշխատանք և հուսանք, որ 2008 թ.-ին, ընդամենը մի քանի ինստիտուտ կմնան առանց ջեռուցման: Հարցի լուծման ուղղությամբ կատար-

վում է գումարներ հայթայթելու աշխատանք:

Տարբեր ֆինանսական աղբյուրներից վերանորոգումներ են կատարվում կենտրոնական գրադարանում և որոշ ինստիտուտներում:

Այս տարվա ընթացքում ժամանակակից մակարդակով ավարտվել է Աղվերանի սիմպոզիումների տան վերանորոգումը: Այն կահավորվել է նոր կահույքով և ժամանակակից հարմարանքներով: Պատրաստ է գիտաժողովների դահլիճը 100 մարդու համար: Այժմ մեր գիտական ստորաբաժանումները Աղվերանում կարող են անցկացնել տարբեր բնույթի գիտական քննարկումներ, հանդիպումներ:

Մեր գիտության այսօրվա էական դժվարություններից է երիտասարդների պակասը մեր ստորաբաժանումներում: Առաջին հերթին սա բացատրվում է երիտասարդ կադրերի սոցիալական խնդիրներով և ապա գիտական գործունեության վերաբերյալ երաշխիքների պակասով:

Այս ուղղությամբ բարեփոխումների հայեցակարգով նախատեսված է որոշակի միջոցառումներ /թոշակի ավելացում, ուսուցումը արտերկրներում/: Այս առումով շատ կարևոր է գիտության և բարձրագույն կրթության ինտեգրման նոր ձևերի ներդրումը:

Խրախուսելի է, որ որոշ ինստիտուտների կողմից բուհական համակարգի հետ նոր կապեր են ստեղծվել: Այսպես, օրինակ, Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտը Սլավոնական համալսարանի հետ հիմնել են համատեղ ամբիոն, Ռադիոֆիզիկայի ինստիտուտը նույն Սլավոնական համալսարանի հետ ինստիտուտում հիմնել են ընդհանուր հետազոտական լաբորատորիա: Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտը իրականացնում է մագնիստոսական ուսուցում ԵՊՀ-ի հետ: ԵՊՀ-ի պատմության ֆակուլտետի հետ վաղուց ուսումնագիտական կապեր է հաստատել Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը:

Ինտեգրման նոր ձևերից կարող է լինել համատեղ ուսումնագիտական կենտրոնների ստեղծումը գիտական բովանդակության հենքի վրա և ոչ թե ինստիտուտների մեխանիկական միացումը այս կամ այն բուհի հետ:

Վերջերս ստեղծվեց ԳԱԱ-ի գիտության զարգացման ֆոնդ: Հուսով ենք, որ ֆոնդի օգնությամբ հնարավոր կլինի լուծել որոշ խնդիրներ:

Մենք պետք է հետևողականորեն շարունակենք գիտության կառավարման դեմոկրատացումը:

Հարգելի գործընկերներ: Եթե մոտակա տարիներին մենք կարողանանք նույն արագությամբ և հետևողականությամբ իրականացնել բոլոր այն վերափոխումները, որոնք նշվեցին վերը, ապա կարճ ժամանակում, համոզված ենք, կունենանք ավելի շատ լուրջ գիտական արդյունքներ հիմնարար հետազոտությունների ուղղությամբ, մեր կողմից ստացված գիտական արդյունքները կներդրվեն երկրի տնտեսության տարբեր բնագավառներում և Ակադեմիան կվերադարձնի իր ավանդական բարձր վարկը մեր հասարակության մեջ, որը նա ունեցել է նախորդ 60 տարիների ընթացքում մեր հասարակության մեջ:

(ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանը իր ելույթի առանձին դրույթների շուրջ տվեց լրացուցիչ բացատրություններ և մեկնաբանություններ, որոնք տեղ չեն գտել սույն հրապարակման մեջ):

«ՆԵՅՐՈՔԻՄԻԱ»

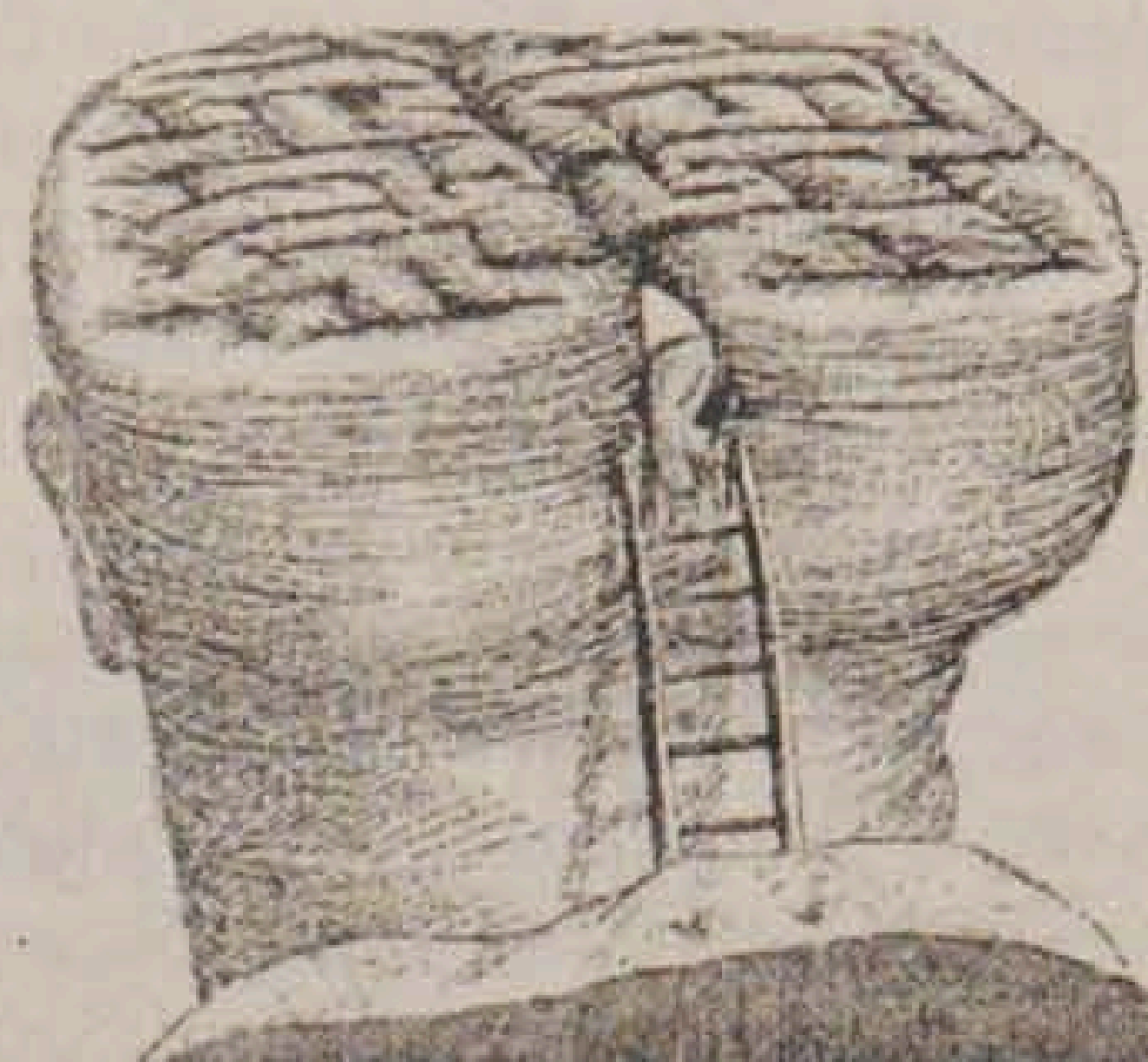
ամսագիրը 25 տարեկան է

Խորհրդային Միության և Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ակադեմիաների նախագահությունների որոշմամբ 1981 թ. ստեղծվեց 2 ակադեմիաների համադրել «Նեյրոքիմիա» ամսագիրը, որի գլխավոր խմբագիր հաստատվեց ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, այժմ ակադեմիկոս Արմեն Գալոյանը:

Ինչպես մեզ հաղորդեց Ա. Ա. Գալոյանը, միութենական այդ ամսագրի ստեղծումը հենց Հայաստանում, ամենին պարահական երևույթ չէր, քանի որ ակադեմիկոս Հրաչյա Բունիաթյանի ղեկավարությամբ երկար տարիներ հաջողությամբ փարվում էին հիմնարար հետազոտություններ նեյրոքիմիայի բնագավա-

ռում Կենսաքիմիայի ինստիտուտում և Հայաստանում: Դժբախտաբար, Հրաչյա Բունիաթյանը մահացավ նույն թվականի մարտի 19-ին:

Նոր ստեղծված ամսագիրը, ըստ էության, ԽՍՀՄ-ում միակ ամսագիրն էր, որ- փրկեց փրկագրվում էին նեյրոքիմիական հետազոտությունների ստեղծման և զարգացման փուլերը՝ ինչպես Խորհրդային երկրում, այնպես էլ արտասահմանում: Տեղեկատվական պակասի փարիններին ամսագիրը կարևոր դեր խաղաց նեյրոքենսաբանական կարևոր

հարցերը ներկայացնելով խորհրդային գիտնականներին: Միևնույն ժամանակ ամսագիրը իր վրա վերցրեց ԽՍՀՄ-ում փարվող գիտական աշխատանքների մասնաշաղկապը փարածումը արտասահմանում:

Սակայն 1992 թվականից սկսած ամսագրի կառուցվածքը և կազմակերպությունը հրապարակումը Հայաստանում դարձավ անհնարին: Պարճաբեք բաղա- րակալ և փրկեցական դժվարություններ էին, ԽՍՀՄ-ի փլուզումը, Հայաստանի համար փրկեցական ծանր իրավիճակը: 1995 թ. Ռուսաստանի Գիտությու-

յունների ակադեմիայի նախագահության որոշմամբ, ընդառաջելով ամսագրի գլխավոր խմբագիր, ակադեմիկոս Արմեն Գալոյանի առաջարկությանը, ամսագրի հրապարակությունը հանձնարարվեց «Նաուկա» հրապարակչությանը (Մոսկվա):

Չնայած այն ծանր ճգնաժամային իրավիճակին, որ ստեղծվել էր, հեպտորդային երկրներում, «Նեյրոքիմիա» ամսագիրը շարունակում էր իր օգտակար գործունեությունը ԱՊՀ-ի տարածքում:

Վերջերս Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիան ակադեմիայում գումարվեց միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված նեյրոքիմիայի և նեյրոհիմնոլոգիայի ակադեմիկոս խնդիրներին: Ջերմորեն ողջունելով միջազգային գիտաժողովի մասնակիցներին, ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը խոսեց նաև «Նեյրոքիմիա» ամսագրի 25-ամյա հոբելյանի, նրա միջազգային մեծ ճանաչման և ակադեմիկոս Ա. Գալոյանի խո-

րաստվելու համար:
ԳԱՍ նախագահի ղեկավարությամբ գործող նախաձեռնող խումբը պատրաստել է միջոցառումների մի բաժանակն ընդարձակ ծրագիր, վերջին երկու տարիներին կապ է հաստատել և միջազգային (Միջազգային Աստղագիտական Միություն, Գիտական Միությունների Միջազգային խորհուրդ), և ռուսական այն գիտական կառույցների հետ, որոնք ղեկավարել կամ որոնց հետ սերտորեն աշխատել է Վիկտոր Զամբարձովյանը: ՌԴ Գիտությունների ակադեմիան, ինչպես նաև Սանկտ-Պետերբուրգի պետական համալսարանն ու Պոլկովոյի աստղադիտարանը որոշում են կայացրել նրա հոբելյանին նվիրված գիտական նստաշրջաններ անցկացնել Մոսկվայում և Սանկտ-Պետերբուրգում:
Հորելյանական միջոցառումների

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐԶՈՒՄՅԱՆԻ 100-ԱՄՅԱԿԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ

Հայ ժողովրդի պատմության մեջ փոքր չէ այն անհատների թիվը, ովքեր իսկապես հարստացրել են ազգային մշակույթն ու արվեստը, հասել մեծ բարձրությունների և իրավամբ դարձել համազգային ճանաչման ու սիրո առարկա: Քիչ չէ նաև նրանց թիվը, ովքեր միջազգային ճանաչման են հասել՝ ամբողջ կյանքն անցկացնելով օտար միջավայրում, դառնալով այդ միջավայրի արտահայտությունը, պահպանելով կամ չպահպանելով ազգային պատկանելության զգացումը: Բայց առանձնապես մեծ չէ մեր ազգային միջավայրում ապրած և ստեղծագործած գիտնականների թիվը, որոնք հասել են միջազգային ամենալայն ճանաչման և միաժամանակ իրականացրել հայրենանվեր գործունեություն: Հայաստանում: Վերջիններիս թվում իր ծառայություններով էապես առանձնանում է Վիկտոր Զամբարձովյանը:

Նպատակ չունենալով այսօր մանրամասնորեն կանգ առնել նրա անցած կյանքի ու կատարած գործունեության վրա, այնուամենայնիվ կցանկանայի ընթերցողի ուշադրությունը հրավիրել նրա հիշատակի նկատմամբ մեր վերաբերմունքի վրա: Թվում է, թե ակնածանքից ու նրանով հպարտանալուց զատ որևէ այլ վերաբերմունք չի եղել: Ոչ նրա երկարատև ու բեղմնավոր կյանքի ընթացքում, ոչ էլ նրա մահից հետո:

Այն, որ հայկական դրամի վրա տպագրվեց նրա պատկերը, նրանով հիանալու ու նրա հանդեպ ակնածանքի արտահայտություն էր: Այն, որ Բյուրակահի աստղադիտարանը կոչվեց իր հիմնադրի անունով, նույնպես այդ խորագույն հարգանքի արտահայտություն էր: Բայց փորձեք պարզել, թե երևանի քաղաքացիներից քանիսն է տեղյակ Զամբարձովյան փողոցի գոյության և առավել ևս նրա տեղի մասին: Ակադեմիայի նախագահության և երևանի պետական համալսարանի շենքերում գտնվող բանդակներից բացի այլ արձան, ինչպիսիք ունեն մեր ազգի մյուս մեծերը, նա չունի:

2008-ին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի հովանու տակ նշվելու է երկու մեծ հայերի՝ Վիկտոր Զամբարձովյանի և Վիլյամ Սարոյանի ծննդյան 100-ամյակը: Հայ արվեստի և մշակույթի վարպետները հսկայական խանդավառությամբ են նախապատրաստվում ամերիկահայ մեծանուն գրողի հոբելյանին՝ հեռուստատեսությամբ ու զանգվածային լրատվության այլ միջոցներով կոչ անելով գուժար հանգանակել և երևանում կանգնեցնել նրա հուշարձանը: Իսկ ի՞նչ է արվում մեր խոշորագույն գիտնականի հիշատակի հավերժացման համար, ի՞նչ են անում գիտնականներն այդ նպատակով և վերջապես ի՞նչ է անում մեր պետությունն իր առաջին ազգային հերոսներից մեկի (թեկուզ նաև մոռանալով, որ նա եղել է նաև սոցիալիստական աշխատանքի կրկնակի հերոս. ներկայումս այդ բանը հաճախ դիտարկվում է որպես թերություն) հոբելյանին պատ-

ծրագրով Հայաստանում նախատեսվում է կազմակերպել միջազգային գիտաժողով, երիտասարդ աստղագիտների միջազգային դպրոց, պատանի աստղագետների միջազգային օլիմպիադա, հայագիտական ու փիլիսոփայական կոնգրեսներ, գիտաժողովներ երևանի պետական համալսարանում, հիշողությունների գրքի հրատարակում: Հայաստանի կենտրոնական բանկն արդեն հայտարարել է մրցույթ հուշադրամի էմբլի համար, Ակադեմիան հայտ է ներկայացրել մամուլային տպելու համար: Կառավարությանը ներկայացված ծրագրով նախատեսված է նաև ասֆալտապատել դեպի Վիկտոր Զամբարձովյանի շիրիմ տանող ճանապարհը, վերակառուցել Բյուրակահի աստղադիտարանի մուտքը, վերանորոգման աշխատանքներ կատարել նրա տուն-թանգարանում և այլն:

Ծրագրային առումով հոբելյանը բավականին հարուստ է և նախատեսված բոլոր միջոցառումներն էլ չափազանց կարևոր են հոբելյանին համապատասխան շուրջ ու բովանդակություն հաղորդելու տեսակետից: Եվ չնայած դրան, Վիկտոր Զամբարձովյանի հիշատակի հավերժացման տեսակետից հատկապես կարևոր պետք է համարել երևանում նրա հուշարձանը կանգնեցնելու առաջարկությունը: Ըստ որում՝ այդ հուշարձանը պետք է կանգնեցնել քաղաքի կենտրոնում, այնտեղ, որը համապատասխանում է նրա մեծությանը: Նախաձեռնող խումբն առաջարկում է այն կառուցել Գյուղատնտեսական ակադեմիայի դիմաց գտնվող պուրակում, որը շրջապատված է գիտակրթական խոշոր ու հայտնի հաստատություններով: Բացի Գյուղակաղեմիայից այստեղ են երևանի պետական համալսարանի հին շենքը՝ երկու ֆակուլտետներով ու ճարտարագիտական համալսարանը, Ազգային գրադարանը, երևանի պետական համալսարանի աստղադիտարանը: Ավելի հարմար տեղ չի էլ կարելի գտնել:

Նախաձեռնող խումբը, որը մինչև օրս զգալի աշխատանք է կատարել, շարունակում է իր գործունեությունը իր իրավասության շրջանակներում: Սակայն հիմա արդեն կառավարությունը պետք է իր վերաբերմունքն արտահայտի հայ ժողովրդի այդ ակնավոր զավակի հանդեպ: Իսկ այդ վերաբերմունքի արտահայտությունն, այսպես թե այնպես, դառնալու է այն ցուցանիշներից մեկը, թե ինչպես ենք մենք գնահատում մեր մեծերին: Որպեսզի այդ ամենն իրականություն դառնա, անհրաժեշտ է նաև մեր գիտնականների ցանկությունն ու ակտիվ գործունեությունը: Բնականաբար, այդ ամենն արդեն Վիկտոր Զամբարձովյանին պետք չէ, դա պետք է այն ողջերին, որոնք գնահատում են ազգային արժեքները և դրանց մեջ շարունակում են տեսնել գիտությունն ու կրթությունը:

Հայկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Բյուրակահի աստղադիտարանի
պնօրեն

(Սկիզբը նախորդ համարներում)

Սակայն Տիգրանի բացարձակ հաղթանակը Վրաստանի չեմպիոնատում, ի վերջո համոզեց բոլորին նրա առավելությունը: Դպրոցը ցնծության մեջ էր: Տիգրանը՝ ԽՍՀՄ պարամիների չեմպիոն, այժմ Վրաստանի չեմպիոն մեծահասակների մեջ: Մենք հասկանում էինք նաև այդ փաստի կարևորությունը նաև այնքանով, որքանով մենք գիտեինք, թե ինչպիսի ուժերի հետ գործ ուներ Տիգրանը: ԽՍՀՄ վարպետ Էրբալիձե, ԽՍՀՄ վարպետ Մևրոկին, վարպետության թեկնածու Բուսլան, վարպետության թեկնածու Բլադիմիր, վարպետ Բրուշտեյն, Բրավինսկի, Գեորգաձե և ուրիշ առաջնակարգ շախմատիստներ, թվով՝ 15, բոլորն էլ հասուն և իրենից փարիքով մեծ...

Մյուս օրը Տիգրանը եկավ դպրոց: Դպրոցի դիրեկտորի գլխավորությամբ ուսուցանեցում բոլորը շնորհավորեցին նրան: Տիգրանը սովորականի նման լուրջ, հանգիստ լսեց բոլոր գո-

հանկարծ իմացանք, որ Տիգրանը մեկնել է երևան: Նրա բացակայությունը մեզ համար զարմանալի չէր: Նա հաճախ էր բացակայում փարքեր մրցույթներին մասնակցելու պարճառով: Ցուրպ աշնանային օրեր էին, խոնավ օդը թափանցում էր մինչև ոսկորներս, մեծամասնությունս համարյա առանց վերարկուի էինք գնում դպրոց: Ասում էին, որ երևանում ձմեռը ավելի ցուրտ է լինում: Մեզ անհանգստացնում էր այդ լուրը, որովհետև Տիգրանը մի քիչ վարառողջ էր վերջին շրջանում: Նրան անհագստացնում էր ականջի բորբոքվածությունը, որը, կարծես, արդեն խրոնիկ բնույթ ուներ: Ոչ մի փեղեկություն նրանից չունեինք, ոչինչ չէին ասում նաև հին դպրոցի իրենց դասարանի փղաները, Վիգենը, Վազգենը, որոնք շարունակում էին իրենց հին մտերմությունը և պահպանեցին այն մինչև վերջ:

Իսկ մենք շարունակում էինք հաճախել պիոներ պալատի և քաղաքային շախմատի ակումբի պարապմունքներին: Տիգրանը երևանից վերադարձավ զարմանք և զայուց անմիջապես

ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ. դպրոցական տարիներ

վեստները, և մտավ դասարան: Նույն ձևով էր նրա պահվածքը նաև նախորդ մրցույթների ժամանակ, երբ նա, ինչ-որ անհասկանալի ձևով, միայն վերջին փուլերում հայտնվում էր 2-րդ կամ 3-րդ փեղեկում, համարյա միշտ Վրաստանի չեմպիոնությունը գիջելով վարպետ Էրբալիձեին: Դեռ մեկ փարի առաջ, Վրաստանի չեմպիոնատի օրերին, երբ մենք համարյա համոզված էինք, որ Տիգրանն է շահելու, հանկարծ վերջին փուլում, առաջ անցավ Էրբալիձեն: Մենք զայրությամբ հարցրեցինք թե ո՞նց եղավ, նա հանգիստ պարասխանեց. «Տղաներ, ոչինչ, դա դեռ չի նշանակում, թե ես նրանցից վար եմ խաղում, հետո կերևա»:

Եվ իրոք՝ հաջորդ 2 փարվա ընթացքում նա 1 կարգայինից դարձավ ԽՍՀՄ վարպետության թեկնածու և ԽՍՀՄ սպորտի վարպետ: Նա այդ ամենը ընդունում էր սառնասրտությամբ, կշռադարձված, և ամենակարևորը՝ ոչ հուսալքվում էր անհաջողություններից, ոչ էլ մեծամտություն հաջողություններից:

1945 թվականն էր: Պարբերազմը ավարտվել էր: Բոլորս ուրախ շունչ քաշեցինք, սպասում էինք մեր հարազատների և քաղաքացիների վերադարձին: Դպրոցում եռուզեռ էր, մեր հեղափոխությունների շրջանակը ընդգրկեց նաև մեր Հայաստանը: Սակայն դպրոցի փոխաներին և Տիգրանին մոփիկ կանգնած ընկերներին զարմացնում էր նաև այն, թե ինչու Հայաստանը չի հեղափոխվում Տիգրանով, ինչու՞ չի օգնում նրան: Մենք Հայաստանի հետ այն փարիներին ոչ մի կոնֆակտ չունեինք, համարյա ոչինչ չգիտեինք հարկապես Հայաստանի շախմատային առօրյայից: Գիտեինք միայն Գասպարյանի մասին, քանզի զբաղվում էինք նրա էրյուդները լուծելով ու լուսաբանելով: Նպար էինք, որ ունենք ճանաչված և համաշխարհային ճանաչում ունեցող շախմատային կոմպոզիցիաների հեղինակ-գրողներ: Եվ միայն այդքանը: Հասկանում էինք նաև, որ Հայաստանը այլևս Չարենցի «պարոն Մարութի» և «Մագուրի Նամոյի» Հայաստանը չէր արդեն, բայց ինչու Գասպարյանից բացի չկային ճանաչված շախմատիստներ, չէինք հասկանում: Թե պարզապես չգիտեինք: Եվ, վերջապես, մեր դժգոհությունները վերջացան: Սկսվել էր 8-րդ դասարանի դպրոցական շրջանը:

հետո եկավ պիոներ պալատ: Օ՛ գարմանք, Տիգրանը առնականացել էր, կազդուրվել: Հագին բարձրորակ, մուգ գույնի փաթ վերարկու էր: Տիգրանի փոփոխությունը մեզ ապշեցրեց: Հայաստանը միանգամից մեր աչքին դարձավ այն երանելի վայրը, որի հետ, երևի, մենք կկապենք մեր հեղափոխ կյանքը՝ դպրոցն ավարտելուց հետո: Բայց դա դեռ հեռու էր. նոր ծրագրերով դպրոցի ուսուցման ժամկետը փոխված էր: Ավարտելու էինք 11 դասարանը: Իսկ մենք միայն 8-րդ դասարանում էինք: Մի քանի օր գրուցում էինք միայն Հայաստանի մասին: Նա մեզ պարմում էր իր նոր ծանոթների մասին, իր կարծիքով Հայաստանում արդեն այն ժամանակ ձևավորվում էր շախմատային լուրջ դպրոց, հարկապես լավ էր խոսում Քալաշյան եղբայրների մասին: Մենք հեղափոխ իմացանք, որ նա հյուրընկալվել է հենց նրանց ընտանիքում: Գալուց անմիջապես հետո նա մասնակցեց Վրաստանի շախմատային առաջնությունը: Երևի արդեն որոշել էր փեղափոխվել Հայաստան, նա գրավեց միայն 5-րդ փեղը, չնայած ունեցավ բազմաթիվ փայլուն հաղթանակներ:

Նա փեղափոխվեց երևան, թողնելով 8-րդ դասարանը: Ավարտեցինք մենք 8-րդ դասարանը առանց Տիգրանի, փարեկերին նկարվեցինք ամբողջ դասարանով, իբրև միջանկյալ ավարտական դասարան, և շափ էինք ափսոսում, որ Տիգրանը մեզ հետ չէր: Բայց մենք ուրախանում էինք և միխթարվում նրանով, որ նա Հայաստանում է...

Հովհաննես ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ
Տեխն. գիտ. թեկնածու
Գալուս, Փլենո, ԱՄՆ

Ֆրեդ ԿԱՎԼԻ

➤ 4 ընդլայնման հիմնահարցի լուծմանը, որի հանգույցային օղակը ծառափառեսակների տնկիների արագացված արտադրության կազմակերպումն է: Ուսումնասիրությունների արդյունքում մշակվել են մի շարք արժեքավոր ծառափառեսակների (կաղնի, սոճի, բարդի, հաճարենի, սոսի, բրնձի, ընկուզենի, կենսածառ, կիպրոսենի և այլն) բարձր կաշտակագործություն ապահովող տնկիների հիդրոպոնիկ արտադրության տեխնոլոգիաները, որոնք հնարավորություն են տալիս մեկ հեկտար հիդրոպոնիկումից ստանալու մշտադալարների 100-120 հազար, ծառատեսակների՝ 400-500 հազար և քիստեսակների՝ 700 հազարից - 1 մլն հատ տնկիներ:

2000 թ. ՀՀ ԳԱԱ Նախագահության որոշմամբ ինստիտուտի Էջմիածնի գիտա-արդյունաբերական հիդրոպոնիկական բազայի հիման վրա ստեղծվեց, «Գարման» հայ-ամերիկյան

րում:

Հրատարակվել է նաև ինստիտուտի «Հանդիմաններ» 30 համար, շուտով կիրառարակվի նաև քիվ 31-ը՝ նվիրված ինստիտուտի 60-ամյակին:

Այսօր, առանձնակի հպարտությամբ, կարող ենք արձանագրել, որ ինստիտուտի կարևորագույն և հիմնական գիտական մշակումները են դրվել արտադրության մեջ: Անցած ժամանակաշրջանում հիդրոպոնիկայի բնագավառում, կատարվել են շուրջ 25 խոշոր ներդրումներ: Նշենք դրանցից միայն մի քանիսը:

1. Հանրապետության 3 բույսաբուծական ֆարքիկաներում (Էջմիածնի, Բարձրաշենի, Երևանի) կառուցվել են 500-600 կգ/օր հզորությամբ կանաչ վիտամինային կերի հիդրոպոնիկ արտադրության տեղակայանքներ /1975 և 1977 թվականներին/:

2. 1976 թ. Էջմիածնի շրջանում կառուցվեց

րատվության կարգով, ստանում է 2 միջազգային պարբերականներ. Հոլանդիայից «Flower Tech»-ը և Ավստրալիայից «Hydroponics»-ը, որը հիդրոպոնիկայի խնդիրներին նվիրված միակ ամսագիրն է աշխարհում:

Ինստիտուտը զգալի ձեռքբերումներ ունի նաև դրամաշնորհների ստացման և այլ աղբյուրներից ֆինանսների հայթայթման ուղղությամբ: 2001 թ. առ այսօր ինստիտուտի աշխատակիցները շահել են 7 դրամաշնորհ (ICSC-World Laboratory, DAAD, NFSAT, INTAS, Max-von-Bauernfeind Society of TUM և այլն) շուրջ 600000 ԱՄՆ \$ ընդհանուր գումարով: Լրացուցիչ ֆինանսավորման մի զգալի մասի հաշվին հիմնովին վերանորոգվել և վերակառուցվել են ինստիտուտի Երևանի հիդրոպոնիկական փորձարարական, Էջմիածնի հիդրոպոնիկական գիտա-արդյուն-

Ինստիտուտը կշարունակի...

համատեղ ձեռնարկությունը: Կատարվեց շուրջ 185000 ԱՄՆ \$ ներդրում: Ինստիտուտում մշակված մի շարք դեղատու և համեմունքային մշակաբույսերի հիդրոպոնիկ աճեցման ֆիտոտեխնոլոգիաների ներդրումն շնորհիվ 2000-2001 թթ. աշատեղ արտադրվեց մոտ 12 տոննա օղաչոր, որակյալ և էկոլոգիապես մաքուր բուսահումք: Մակայն պարզվեց, որ այդ ծավալի դեղահումքի իրացումը մեր հանրապետության ներքին շուկայում գործնականում անհնար է՝ այդ բանակի պահանջարկի բացակայության պատճառով, իսկ մեր ջանքերը՝ դուրս գալ արտաքին շուկա, ցավոք, դեռևս չեն պսակվել հաջողությամբ: Այսինքն՝ մենք ստիպված ենք արձանագրել, որ հանրապետության տնտեսությունը այսօր դեռևս պատրաստ չէ ներդնելու նորագույն, ժամանակակից և առաջատար բարձր տեխնոլոգիաները, ինչպիսին է նաև, անտարակույս, բույսերի հիդրոպոնիկ արտադրությունը:

Այսօր էլ ինստիտուտի Էջմիածնի գիտա-արդյունաբերական բազան իր շուրջ 23 հազար քառ. մետր հիդրոպոնիկ մակերեսով միանգամայն պատրաստ է կատարելու տարբեր կազմակերպությունների ու անհատ ձեռներեցների համապատասխան պատվերները:

Հիդրոպոնիկայի բնագավառում ինստիտուտում տարվող հետազոտություններում մենք շատ կարևորում ենք բույսերի անհող արտադրության սկզբունքային նոր և էժան համակարգերի ստեղծման աշխատանքները: Այդ նպատակով մեր նախաձեռնությամբ և ղեկավարությամբ դեռևս 1986 թ. ստեղծվեց ժամանակավոր հետազոտական խումբ, որն իր առջև խնդիր էր դրել մշակել բույսերի անհող աճեցման նոր, քիչ ծախսատար, առավել ավտոմատացված առաջատար նոր եղանակ: Դրանցից առավել հեռանկարայինը պոլիմերային թաղանթի օգտագործմամբ «ջրաշիբային հիդրոպոնիկական համակարգ» է (Майрапетян и др., 1995; Майрапетян, 2000; Maïrapetyan, 2000), որը վերջին տարիներին հետազոտական մեկ այլ խմբի ջանքերով կատարելագործվեց, ներդրելով նոր տարատեսակներ՝ բույսերի տարբեր խմբերի անհող արդյունաբերական արտադրության համար:

Նոր հիդրոպոնիկ համակարգն իր մեջ ներառում է հետևյալ տարատեսակները.

1) Համառարած (ՀՀ Գյուտի արտոնագիր № 1988 A2),

2) Գլանալին (ՀՀ Գյուտի արտոնագիր № 1946 A2),

3) Ալյուսալին (ՀՀ Գյուտի արտոնագիր № 1989 A2),

4) Բազմաշառ տնկարկային (ՀՀ Գյուտի արտոնագիր № 1849 A2):

Այսպիսով, այսօր մենք կարող ենք հայտարարել, որ ինստիտուտի շուրջ 20-ամյա ջանքերը և պրպտումները պսակվեցին հաջողությամբ: Առաջին անգամ, իր 60-ամյա պատմության մեջ ընթացքում, ինստիտուտում մշակվել է բույսերի անհող՝ հիդրոպոնիկ արտադրության նոր համակարգ, իր չորս տարատեսակներով, որոնց համար 2006-07թթ. ստացվել են վերը նշված չորս գյուտերի արտոնագրեր: Ավելորդ չեն համարում նշել, որ այս նոր համակարգը, փաստորեն, բույսերի անհող արտադրության աշխարհում գոյություն ունեցող 5-րդ եղանակն է (ջրային մշակույթ՝ հիդրոպոնիկ կամ NFT, գլաբարա-խարամային մշակույթ, ռոբիլով և աերոպոնիկա):

Ինստիտուտի աշխատակիցների կողմից այդ ժամանակաշրջանում հրատարակվել են 15 մենագրություն և 1200-ից ավելի գիտական աշխատանքներ՝ տպագրված հայերենական և միջազգային հեղինակավոր պարբերականներ-

1,5 հեկտար մակերեսով բացօթյա հիդրոպոնիկում տարեկան 150-180 տ վարդաբույր խորդենու արտադրության համար:

3. 1983 թ. Էջմիածնի շրջանում կառուցվեց 2,3 հեկտար մակերեսով բացօթյա հիդրոպոնիկում տարեկան 1,0-1,2 մլն հատ խաղողի տնկիների արտադրության համար:

4. Եղվարդի ամսանագահական ու Բաղրամյանի խոզաբուծական համալիրներում կառուցվել են 500/օր հզորությամբ միաբջջ ջրիմուռ քլորելայի հիդրոպոնիկ արտադրության տեղակայանքներ՝ քլորելայի սուսպենդիայի («կանաչ կար») արտադրության համար (1984 և 1990 թվականներին):

5. 1987 թ. Մերձավանում (Էջմիածնի շրջան) կառուցվեց 3 հա մակերեսով բացօթյա հիդրոպոնիկում տարեկան 1,5 մլն հատ խաղողի տնկիների արտադրության համար:

6. 1990 թ. Արմավիրի շրջանի «Մեխորատոր» տնտեսությունում կառուցվեց ջերմատնային հիդրոպոնիկում 2 հեկտար մակերեսի վրա՝ վարունգի ու լոլիկի արտադրության համար և վարդաբույր խորդենու արտադրության բացօթյա հիդրոպոնիկում՝ 10 հեկտարի վրա՝ «ջրաշիբային հիդրոպոնիկայի» եղանակով:

7. 1990 թ. Գեղարքունիքի մարզում (Գավառում) 6 հեկտար ավազուտի վրա կառուցվել է համեմունքային քեյի (դաղձ, ուրց և այլն) հիդրոպոնիկ արտադրության և անթափոն վերամշակման կոմբինատ՝ «ջրաշիբային հիդրոպոնիկայի» նորագույն եղանակով և այլն:

Բոլոր 25 ներդրումները կատարվել են հանրապետության կառավարության և այլ վերադաս մարմինների համապատասխան որոշումներով: Ներդրական աշխատանքների շարքը, հասկանալի պատճառներով, ցավոք, ավարտվում է 1990թվականով:

Ինստիտուտը միջազգային լայն կապերի մեջ է «Բույսերի անհող մշակույթի միջազգային միության» (Հոլանդիա), Ամերիկայի հիդրոպոնիկայի միության, ԱՄՆ Գյուդատնտեսության նախարարության Գյուդատնտեսական հետազոտական սերվիզի, Ազգային կլոնալ սաղմնապլանային շտեմարանի, «Այգեգործական գիտությունների միջազգային միություն» (Բելգիա), Եվրոպայի բանջարեղենի հետազոտության և մշակումների կենտրոնի (Բելգիա), Այգեգործության տեխնոլոգիայի և Բեռլինի համալսարանի, Մյունխենի տեխնիկական և Արգենտինայի պետական բժշկական համալսարանների, Բարայելի Տեխնոլոգիական բույսերի, Ռ-Դ ԳԱ Բույսերի ֆիզիոլոգիայի (Մոսկվա), Բույսերի ֆիզիոլոգիայի և կենսաբանության (Ք. Իրլանդիա), Պարագիտությունի, Դեղատու և արոմատիկ բույսերի, Ագրոֆիզիկայի, Սիմֆերոպոլի Երթրաբույսաբանության և դեղատու բույսերի, Տաշկենտի Բույսերի ֆիզիոլոգիայի և գենետիկայի ինստիտուտների, Իրլանդիայի Բուսաբանական այգու հետ և այլն:

Վերջին 10 տարին ինստիտուտը, նախ-

նաբերական և Դիլիջանի անտառային հիդրոպոնիկական կայանները, ինչպես նաև իրականացվել են ինստիտուտի կենտրոնական լաբորատոր մասնաշենքի մասնակի ջեռուցման աշխատանքները:

Այսօր ինստիտուտի առջև ծառացած կարևորագույն խնդիրները, մեր կարծիքով, հետևյալն են.

1. Ինստիտուտում մշակված, կիրառական կարևոր նշանակություն ունեցող գիտական հետազոտությունների և ֆիտոտեխնոլոգիաների առևտրայնացում:

Այս իմաստով մենք ողջունում ենք ԳԱ ղեկավարության նախաձեռնությունը՝ Նախագահությանը կից ստեղծել գիտական մշակումների առևտրայնացման և ինովացիայի խումբ, որի նպատակապես աշխատանքը կարող է կտրուկ բարձրացնել Արևելափայլի համակարգում, այդ թվում և մեր ինստիտուտում, կատարվող հետազոտությունների կիրառման արդյունավետությունը:

2. Ինստիտուտում մշակված, վերը քվարկված և արդեն արտոնագրված 4 նոր հիդրոպոնիկական համակարգերի՝ որպես բուսական հումքի արտադրության ժամանակակից բարձր տեխնոլոգիայի, ներդրումը արտադրության մեջ:

3. Ինչպես Երևանի հիդրոպոնիկական փորձակայանում, այնպես էլ ինստիտուտի Էջմիածնի ու Դիլիջանի գիտա-արդյունաբերական կայաններում քանկաբժեք և հազվագյուտ դեղաբույսերի, համեմունքների և ներկաբույսերի, ինչպես նաև պտղատու և դեկորատիվ ծառափառեսակների տնկիների ու խաղողի արմատակալների լայն արտադրության կազմակերպում:

4. Երիտասարդ կադրերի պատրաստում (ինչպես բուսական, այնպես էլ ասպիրանտուրայի ճանապարհով):

5. Նոր, ժամանակակից սարքերի և սարքավորումների ձեռքբերում:

6. Ինստիտուտի շենքերի և շինությունների վերանորոգում, փորձարարական հիդրոպոնիկական կայանների վերազինում և արդիականացում:

Վերջում ցանկանում են նշել, որ գիտության և գիտաշխատողների համար ստեղծված այս ծայրահեղ դժվարին պայմաններում մեր ինստիտուտի փոքրաթիվ կոլեկտիվը աշխատել է մեծ նվիրումով և արդյունավետ, ինչպես նաև հույս են հայտնում, որ կշարունակի իր արգասաբեր գործունեությունը՝ ընտրած եզակի գիտական ուղղության զարգացման միջոցով Հայաստանում գիտատար տնտեսության անընդմեջ աճի ապահովման նպատակով:

Սյուրիան ՄԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

Ինստիտուտի գիտական ղեկավար,

ՀՀ ԳԱԱ քրթակից անդամ

«Նեյրոքիմիա» ամսագիրը 25 տարեկան է

➤ 2 շոր ծառայությունների մասին «Նեյրոքիմիա» ամսագրի սպեղծման և զարգացման գործում:

«Նեյրոքիմիա» ամսագրի 25-ամյակի, ինչպես նաև երկարամյա բերմնավոր աշխատանքի համար ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը ակադեմիկոս Ա. Գալոյանին պարգևատրեց «Վասպակագրով»:

Նեյրոքիմիական հետազոտություններին գումարեց ԳԱԱ Կենսաքիմիայի ինստիտուտում ակադեմիկոս Ա. Գալոյանի և աշխատակիցների կողմից հայտնաբերվել են ուղեղի ինունային համակարգը կարգավորող բազմաթիվ գործոններ, որոնք հիմք են ծառայել զարգացնելու ուղեղի նեյրոտեղոլին ինունային համակարգի փոխությունը: ԱՄՆ-ում հրապարակվում է «Handbook Neurochemistry and Molecular Neurobiology» 28 հատորները պրոֆեսոր Արթուր Լալայի խմբագրությամբ: Առաջին անգամ «Handbook Neurobiology»-ի հատորների մեջ ներկայացվել է նեյրոխիմիոլոգիան (N 19, այդ հատորի խմբագիրն է ակադեմիկոս Ա. Ա. Գալոյանը):

Սա ևս ապացույց է այն բանի, որ Հայաստանը այսօր ճանաչվում է որպես աշխարհի նեյրոքիմիայի և նեյրոխիմիոլոգիայի կարևոր կենտրոններից մեկը:

Ամսագրի հոբելյանի առթիվ ստացվել են շնորհավորական հեռագրեր:

«Նեյրոքիմիա» ամսագրի գլխավոր խմբագիր, ակադեմիկոս Ա. Ա. Գալոյանին

Ռուսաստանի Դաշնության Գիտությունների ակադեմիան շնորհավորում է Ձեզ՝ «Նեյրոքիմիա» ամսագրի խմբագիրը, ինչպես նաև Ձեր մերձավոր գործընկերներին՝ համախմբագիր, պրոֆեսոր Ն. Վ. Գուլյանին, պատասխանատու քարտուղար Բ. Յա. Գուրվիցին և խմբագրական կոլեգիայի անդամներին՝ ամսագրի 25-ամյա հոբելյանի առթիվ:

«Նեյրոքիմիա» ամսագիրը սկսվեց հրատարակվել 1982 թվականին՝ որպես ԽՍՀՄ Գիտությունների ակադեմիայի և ՀՍՀՄ Գիտությունների ակադեմիայի համատեղ օրգան: Իր գոյության ընթացքում ամսագիրը դարձավ նեյրոգիտության բնագավառի ամենահեղինակավոր գիտական հրատարակումներից մեկը:

Երկար տարիներ ամսագիրը քարգմանվում էր անգլերեն և հրատարակվում ամերիկյան «Gordon and Breach» ֆիրմայի կողմից: Ամսագիրը տարածվում էր Շվեյցարիայում, Ավստրալիայում, Բելգիայում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Մեծ Բրիտանիայում, Հնդկաստանում, Ճապոնիայում, Մալայզիայում, Հոլանդիայում, Միացյալ Նահանգներում և Ռուսաստանում:

1995 թվականին ամսագրի հիմնադիրների՝ Ռուսաստանի Դաշնության և Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիաների փոխադարձ համաձայնագրով ամսագրի հրատարակությունը հանձնարարվեց «Նաուկա» (Մոսկվա) հրատարակչությանը:

Հոբելյանական 2007 թվականը «Նեյրոքիմիա» ամսագրի համար նշանավորվեց նրանով, որ վերսկսվեց ամսագրի անգլերեն տարբերակի վերահրատարակությունը՝ «Neurochemical Journal» վերանորոգությամբ: Դրա շնորհիվ ամսագրում հրապարակվող նյութերի համառոտագրությունները հասանելի և մատչելի են դարձել աշխարհի առաջատար ինտերնետ կայքերում, ինչպես նաև հնարավորություն է ստեղծվել ինչպես նաև հնարավորություն միջոցով ծանոթանալ ամսագրի հոդվածների ամբողջական տեքստերի հետ:

Ռուսաստանի Դաշնության գիտությունների ակադեմիան Ձեզ և Ձեր գործընկերներին մաղթում է հետագա հաջողություններ՝ «Նեյրոքիմիա» ամսագրի հրատարակության և նեյրոգիտությունների կարևորագույն ձեռքբերումների պրոպագանդան գործում:

Ա. Ի. ԳԻՐԳՈՐԵՎ

Ռուսաստանի Դաշնության

Գիտությունների ակադեմիայի

փոխպրեզիդենտ, Ակադեմիայի

Կենսաբանական գիտությունների

բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար

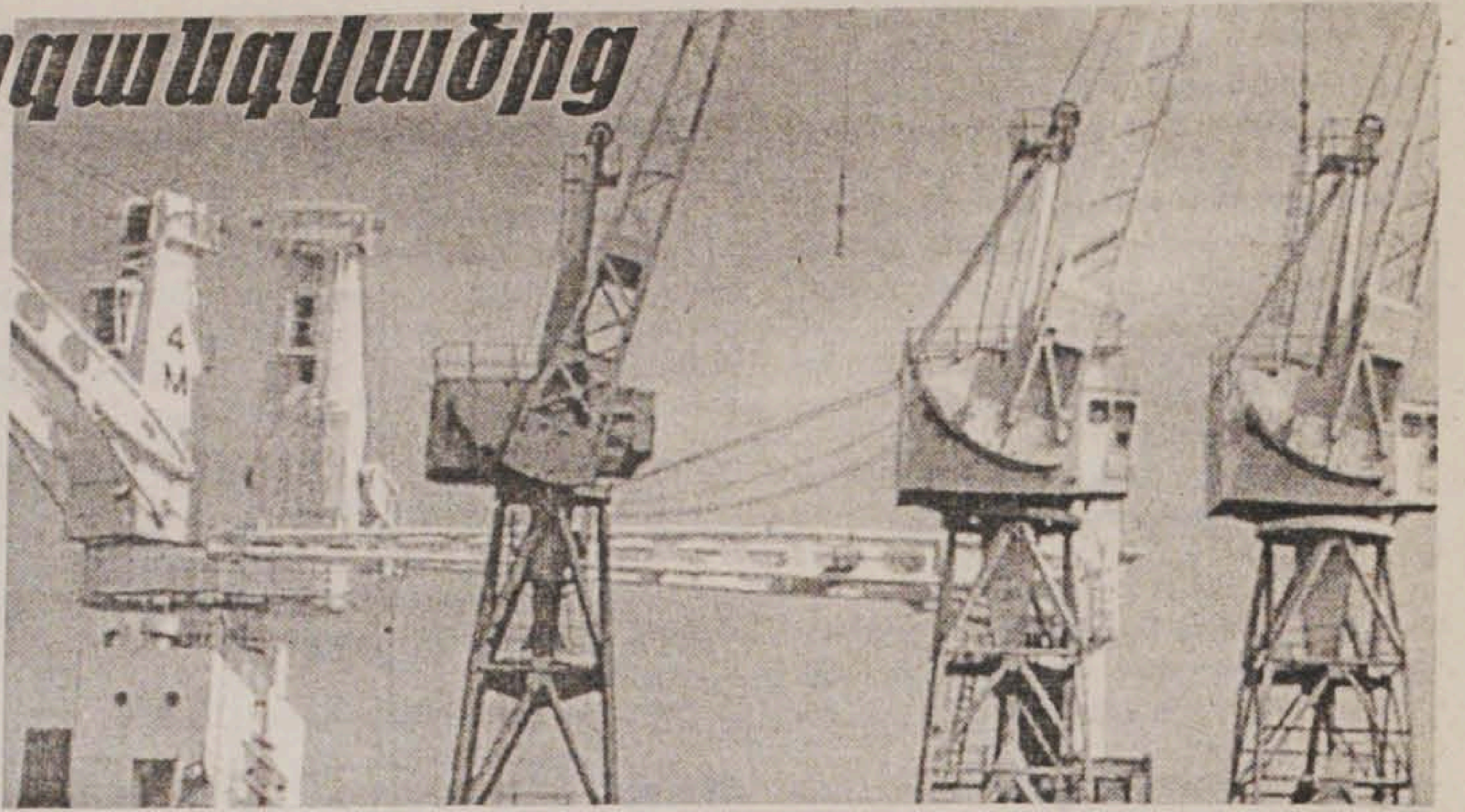
Նույնանման հեռագիր է սրացվել նաև Ռ-Դ Պավլովի անվան ֆիզիոլոգիական ընկերության պրեզիդենտ, ակադեմիկոս Մ. Ա. Օսպրովսկույ և նույն ընկերության փոխպրեզիդենտ, ակադեմիկոս Մ. Ուրյուտովից:

Օգտակար էներգիա՝ բիոգանգվածից

...Իսկ մեզ մոտ միայն խոսում են

Բիոգանգվածից օգտակար էներգիա ստանալու հնարավորության մասին մարդկությունը գիտի վաղուց: Գիտենք և մենք, իսկ եթե զարգացած երկրներում արդեն գործնականորեն էներգիա են ստանում, ապա մեզ մոտ միայն խոսում են: Էներգետիկայի զարգացման պրոյեկտները, հեռանկարները մեզ մոտ առայժմ մնում են որպես մի խումբ գիտնականների խոսակցությունների նյութ, իսկ Արևմուտքի շատ երկրներում բիոգանգվածը էներգետիկայի ռեալ հումք է:

Մե՞նք... Մեզ մոտ առայժմ աղբակույտներ և աղբարկղեր ծխում են աղբահավաք մեքենաների վարորդների օգնությամբ: Ծխում են ոչ միայն զարգացած երկրներում տարածված շրջապատում, այլև վառում են, շարքից հանում քաղաքացիների կողմից աղբակույտների հարևանությամբ ստեղծված կանաչ պատկերները: Դե ինչ, մենք ամեն հարցում պետք է ունենաք մեր՝ յուրահատուկ հայկական մոտեցումը: Չէ ո՞ր գիտության առաջավոր դիրքեր գրաված մեր ժողովուրդը, մշակույթի, արվեստի բարձունքները նվաճած ժողովուրդը այդպես էլ չի կարող լուծել աղբատարության և աղբահանության հարցերը, իսկ բիոգանգվածից էլեկտրաէներգիա ստանալու մասին մեզ մոտ միայն խոսում են...

Վերջերս տեղի ունեցավ ՀՀ ՊԱՄ Ընդհանուր և անօրգանական իմիայի ինստիտուտի 50-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողով՝ «Բնիմա և իմիական տեխնոլոգիա» բեմադրված: Գիտաժողովին մասնակցում էին ինչպես Հայաստանից, այնպես էլ Ռուսաստանից, Ուկրաինայից, Կասսանից ժամանած գիտնականներ:

Ողջույնի խոսքով հանդես եկավ ՀՀ ՊԱՄ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրյանը: Նա նշեց, որ գիտաժողովը հաճախում է նվիրված է ՀՀ ՊԱՄ առաջատար ինստիտուտներից մեկի՝ Ս. Գ. Մանվելյանի անվան Ընդհանուր և անօրգանական իմիայի ինստիտուտի 50-ամյակին, որը մեծ ավանդ ունի Հայաստանի գիտության և արտադրության զարգացման գործում:

Ռադիկ Մարտիրյանը հասկառեց կարևորը, որ ինստիտուտի գիտնականները աշխատում են ժամանակակից գիտական ոլորտներում լուծման վրա, մեղմում են գիտական հեռավորությունների արդյունքները, կաղ են լուսավորում Ռուսաստանի և ԱՄՆ երկրների, արևմտահայկական գիտական և արդյունաբերական կենտրոնների հետ: Նա նշեց, որ գիտական ամփոփական կաղերը, որոնք հասանելի են գիտաժողովների միջոցով, ավելի կընդլայնեն Հայաստանի և այլ ռեզիդենտների գիտական գիտնականների համագործակցությունը:

Այնուհետև Ընդհանուր և անօրգանական իմիայի ինստիտուտի կոլեկտիվի անունից հյուրերին ողջույնի խոսք ասաց ինստիտուտի տնօրեն Նիկոլայ Կոնյալանը և համաձայն մեղադրանքի ինստիտուտի անցած ուղին ու գործունեությունը:

Ինստիտուտի գիտական ներուժը կենսունակ է

Մեզ այդ դարի 50-ական թվականներին գիտնական Մանվել Մանվելյանը առաջարկեց մի կարգախոս՝ «Հայաստանը քարերի երկիր է և քարերը պետք է խոսեն»: Նա գիտեր, որ պատերազմից հետո ԽՍՀՄ-ում առաջնահերթ խնդիր էր կտրուկ բարձրացնել ալյումինի արտադրությունը, որի համար հումք՝ բոքսիտները սահմանափակ քանակներ էին: Եվ այստեղից ծագեց նմանատիպ հումքի փնտրությունը:

Նա իր աշխատանքներում ապացուցեց, որ Հայաստանի ալյումինիկատային ապարների՝ նեֆելինային սիենիտները, որոնց քանակները անսպառ են, արժեքավոր հումք են ոչ միայն ալյումինի օքսիդի, այլ նաև բազմաթիվ քիմիական նյութերի ստացման համար:

դադարեցումը մեծ հարված էր ինստիտուտի կոլեկտիվին, հատկապես հեղինակ և գիտնական Մանվել Մանվելյանին, որը հեռացավ ինստիտուտից:

Ինստիտուտի նոր տնօրեն Սուրեն Կարախանյանը ամեն ինչ արեց պահպանելու ինստիտուտի նախկին ուղղվածությունը՝ «հումքային ապարների կոմպլեքս մշակումը», որ ինստիտուտում շարունակվեց մշակվել կարևոր քարերից նոր նյութերի ստացման տեխնոլոգիաներ՝ անհրաժեշտ Հայաստանի համար:

Ինստիտուտի կոլեկտիվի կողմից տպագրվել են 1600 գիտական հոդվածներ, ստացվել 600 հեղինակային վկայականներ և պատենտներ, տպագրվել է 14 մենագրություն:

Ինստիտուտի գիտական հետազոտությունների մեջ մեծ ներդրում ունեն Կոստան Կոստանյանը, Հրանտ Բաբայանը, Գագիկ Գրիգորյանը, Սուրեն Կարախանյանը, Ալեքսիս Վարդանյանը և այլք:

Ներկայումս շատ լավ արդյունքներ են գրանցվում նոր սերնդի ուսումնասիրություններում: Վերջին տարիներին հետազոտություններ են տարվում նոր ֆունկցիոնալ նյութերի ստացման համար, որոնք նույնպես հիմնված են լեռնային ապարների վրա:

Տեղական հումքի վրա մշակվում և ուսումնասիրվում են նոր նանոկոմպոզիտային նյութեր:

Ինստիտուտում մշակված տասնյակ նյութեր կիրառություն են գտել արդյունաբերության զանազան ճյուղերում: Հայկական ատոմակայանի ռադիոակտիվ նյութերի կորզման նպատակով մշակված է կվարցիտների ակտիվացման նոր տեխնոլոգիա, նաև նեֆելինային սիենիտների մեխանոակտիվացման նոր տեխնոլոգիա սապֆիրի և կվարցի հոլման համար:

Ինստիտուտը համագործակցում է արտասահմանյան մի շարք ինստիտուտների հետ, մասնակցում գիտաժողովների, ունի մի շարք գրանտներ:

Այս կարծ տեղեկատվության միջոցով հնարավոր չէ ընդգրկել այն ամենը, ինչ արվել է ինստիտուտում 50 տարիների ընթացքում:

Նիկոլայ Կոնյալանը, ակադեմիկոս խոսքը, նորից հաջողություն մտղեց գիտաժողովի մասնակիցներին: Գիտաժողովի ընթացքում կարդացվեցին բազում գեղեցիկներ, արվեցին հաղորդումներ, որոնք հետաքրքիր և օգտակար դարձրին գիտաժողովի աշխատանքները:

Ռիմա ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ
Ընդհանուր և անօրգանական
քիմիայի ինստիտուտի
լաբորատորիայի վարիչ

Օրերս Միացյալ Նահանգների կառավարության ինտերնետային կայքը հրապարակ ցեղեց սենսացիոն մի հաղորդագրություն. Ազգային գիտական հիմնադրամը պատրաստվում է ԻԲՄ ընկերության հետ պայմանագիր ստորագրել՝ ստեղծելու աշխարհի ամենահզոր կոմպյուտերը: Այդ կոմպյուտերը պետք է կառուցվի Իլինոյսի համալսարանի Ազգային կենտրոնում: Դրա ստեղծման համար նախատեսվում է 200 միլիոն դոլար: Շահագործման արժեքը առաջին հինգ տարիների համար կազմելու է 400 միլիոն դոլար:

Դեռ չէր հասցրել այս լուրը տարածվել ամերիկյան կոմպյուտերային լայն շրջաններում, երբ սկսվեց իսկական ի-

խոսյանը:

Խնդիրն այն է, որ վերջին 20 տարիներին ամերիկյան գերարագ կոմպյուտերները տեղադրվում էին ռազմական երկու խոշորագույն լաբորատորիաներում: Լոս-Ալամոսում (Նյու-Մեքսիկայի նահանգ) և Լիվերմորում (Կալիֆոռնիայի նահանգ): Այդ կոմպյուտերները զբաղված էին ամերիկյան միջուկային զենքի մշակմամբ և կատարելագործմամբ: Նոր գերկոմպյուտերի տեղադրումը Իլինոյսի համալսարանում անմիջապես այն կդարձնի վիթխարի մի մագնիս, որը տիրականորեն դեպի իրեն կծգի առավել առաջավոր գիտահետազոտական նախագծերը: Հաղորդվում է, որ խոսքը վերաբերում է բացառապես

Իրարանցում գերկոմպյուտերների աշխարհում

րարանցում: Նորույթի գուտ տեխնոլոգիական սենսացիոն ապագա կոմպյուտերի հզորության փաստն է: Այն առաջին մեքենան է, որն ընդունակ է լինելու մեկ վայրկյանում կատարելու մեկ հազար տրիլիոն մաթեմատիկական գործողություն (մեկ տրիլիոնը անվանվում է պետաֆլոպ): Պարզապես խելքից մտքից վեր բան:

Մինչ այսօր արժեքի տեսակետից ռեկորդակիր է համարվում ծապոնական Earth Simulator գերկոմպյուտերը: Սա մասնագիտացված մեքենա է, որն ընդունակ է մեկ վայրկյանում կատարել 35 տրիլիոն մաթեմատիկական գործողություն կամ 35 տերաֆլոպ: Ճապոնական կոմպյուտերի կառուցման արժեքը կազմել էր 350-400 միլիոն դոլար: Նրա շահագործման արժեքը, ինչպես և առաջ, կազմում է 500 միլիոնից մինչև մեկ միլիարդ դոլար:

Սակայն այս մեծ իրարանցման պատճառը ապագա գերկոմպյուտերի արժեքը և գործողությունների գերարագության մեջ չէ, այլ... աշխարհագրության: Այդ կոմպյուտերի կառուցման իրավունքի համար պայքարում էին կոմպյուտերային շատ կենտրոններ և նահանգների կառավարություններ: Այն կարծիքը կար, թե պատվերի պայմանագիրը արդեն Պեննսիլվանիայի պաշտպանական առաջատար հետազոտական նախագծերի գործակալության գրպանում է և հանկարծ պատվերը բաժին հասավ ԻԲՄ-ին: Նաև համոզվածություն կար, որ գերկոմպյուտերը պետք է տեղադրվի Կալիֆոռնիայում կամ Պենսիլվանիայում, և հանկարծ հայտարարվեց, որ տեղադրվելու է Իլինոյսում: Ի՞նչն էր այս պատմության աշխարհագրության ենթատեքստը: Խոսքը վերաբերում է Միացյալ Նահանգների ռազմական և գիտական կենտրոնների կոմպյուտերացման հավասարակշռության փոփո-

այն մի քանի նախագծերին, որոնք ունեն հիմնարար նշանակություն: Օրինակ, գլոբալ տաքացման ուսումնասիրման ծրագիրը: «Սա լինելու է առանձնահատուկ մեքենա, այնպիսին, ինչպիսին աստղաֆիզիկայում աստղադիտակ «Հաբբլ» էր, - ասում է Թեննեսսիի համալսարանի կոմպյուտերիստ, գերկոմպյուտերների պատրաստման մասնագետ Ջեկ Դոնգերը»: Միացյալ Նահանգների Ազգային գիտական ֆոնդի որոշումը արդեն վավերացրել է նրա տնօրենների խորհուրդը:

Սակայն պետք չէ մտածել, որ ամերիկյան ռազմարդյունաբերական համալիրին «նեղացրել են»: Իհարկե, ոչ: ԱՄՆ-ի այդ նույն Ազգային գիտական ֆոնդը պատրաստվում է Թեննեսսիի համալսարանի Օուք-Ռիջ ազգային լաբորատորիայում տեղադրել երկրորդ «Կրեյ» գերկոմպյուտերը: Այս որոշումը լրջորեն քննադատում են «խաղաղ» գիտնական-կոմպյուտերիստները: Նրանք նախագուշացնում են, որ Թեննեսսիի համալսարանը կատարելու է լոկալ շղարշի դեր, որի հետևում գերկոմպյուտերը պետք է օգտագործի էներգետիկայի նախարարության լաբորատորիան, որն զբաղվում է միջուկային զենքի արտադրությամբ:

...Ճապոնացիներն առնելով ամերիկյան նոր գերկոմպյուտերների կառուցման լուրը, որոշել են հետ չմնալ և մինչև 2011 թվականը ստեղծել գերկոմպյուտեր՝ ավելի հզոր, քան ամերիկյանն է:

Հիրավի մարդկային մտքի և հայտնագործելու ձգտման սահմանը լոկ էրկինքն է: Սակայն գլխավորն այն է, որ այդ «երկինք» մեր գլուխներին չթափվեն միջուկային ռուբեր և սպանության ուրիշ միջոցներ և որ այդ «երկինք» լինի միանգամայն այլ առատության եղջյուր:

ՄԼՈՐ ՍՏՈՒՐՈՒԼ
Մյունխապոլիս

ԴՐԱԿԱՆԱԿՆԵՏԻ ՆՈՐ ԿԻՔԸ

Հրանտ Աղամյանը բանասիրական գիտությունների թեկնածու է, երկար տարիներ որպես դոցենտ դասախոսում է Խ.Աբովյանի անվան մանկավարժական համալսարանի հայ գրականության ամբիոնում: Դասախոսական ու գրականագիտական աշխատանքին զուգընթաց նաև ստեղծագործում է. գրում է բանաստեղծություններ, փոքրածավալ արձակ գործեր, ակնարկներ, հուշեր: Արդեն երկու տասնամյակ դրանցից առանձին նմուշներ տպագրում է հանրապետական մամուլում, իսկ վերջին տարիներին հրատարակել է երկու ծավալուն ժողովածուներ: Այսօր ներկայացվում է նրա վերջին գիրքը՝ «Հրդեհվող աշխարհ» խորագրով: Երկու անգամ հանրապետական մամուլում՝ «Գարուն» ամսագիր և «Հայաստան» շաբաթաթերթ, ես փոքրածավալ խոսքով ներկայացրել եմ նախ «Սոնայի քարը» բանահյուսական շնչով գրված հիանալի լեզունը, ապա նաև 2000-ին նրա մեկ տասնյակից ավելի հատընտիր քառյակները, որոնք յուրօրինակ նախերգ էին «Հրդեհվող աշխարհ» ժողովածուին: Երկու խոսք «Սոնայի քարի» մասին: Այն պատկերում է 20-րդ դարակազմի հայ գյուղում այրի, բայց գեղեցիկ կնոջ վիճակը, որին համագյուղացի տղամարդիկ նայում էին իբրև էժանացած ապրանքի: Լեզունը հոգեբանական խորություն ունի, այն նաև ներկայացնում է խորհրդանշանաբանական հարաբերությունները հայրենի հայրենական վերաբերմունքը այդ գեղեցիկ կնոջ և նրա անձնական կյանքի նկատմամբ:

2000-ին տպագրված քառյակները այդ օրերի Հայաստանի կյանքի սովորական կողմերը խարազանող ամփոփ խոսքեր էին: Քառյակները կարողալ տվեցի Միսցյալ Նահանգների Վիսկոնսինի համալսարանից Երևան ժամանած մի շնորհալի ու գեղեցիկ հայուհու՝ Զրիստին Խալաֆյանին, որը Երևան էր եկել արևելահայերենի մեջ հմտանալու և Հայաստանի մասին Ֆիլմաշար նկարելու (Զրիստինը հրաշալի տիրապետում էր անգլերենին, ֆրանսերենին, պարսկերենին): Նա կարդաց Հրանտ Աղամյանի քառյակները և կամեցավ թերթը տանել իր հետ՝ ծնողներին հանձնելու և ասաց, թե ավելի լավ Հայաստանի այդ օրերի մասին կարտմեն քառյակները:

Խորապես համոզված եմ, որ Հրանտ Աղամյանը իրեն չի համարում գրող, այլ ընդամենը գրականության մեծ նվիրյալ, ժամանակը զգացող սրտացավ մտավորական: Նա հայ մտավորական է, որ թվացյալ լուրջյան և քաղաքական ոչ եռանդուն վարքագծով հանդերձ իրականում տեսնում է ամեն ինչ և դա հանձնում է քղթին, իսկ արդեն հասուն տարիքում պատճառաբանված համարձակություն ունի ներկայացնելու հանրությանը:

Ուզում եմք բերել մի քանի օրինակներ. *Խալաֆյանի որբուն աչքեր կորսացան, Տաղանդ ու համար եղան ցիրուցան, Ուշացած գղջման արցունքն աչքը Էլ հեղ չի բերի անդառն կորածը...* (էջ 75):

Բնությունն ունի իր օրենքները, Նա է սահմանում սեռերի դերը, Դուք խառնվում եք նրա գործերին, Բնությունը դա երբեք չի ների... (էջ 80):

Ապրծն անունից ով խոսում փաթ-փաթ Ու չեանում է սարծոն հրեշտակ, Ուրեմն ունի ինչ-որ խարդախ բան Ապրծով կոծկելու գաղտնի նպատակ... (էջ 86):

Խելամիտ կնոջ խելիքի երկնում, Մրակույրները թողնում են, փախչում Եվ բաժին դառնում իմ, օրապակաս, Սակայն խորամանկ ժպտացող կանանց... (էջ 86):

Ավելի ճիշդ չէ՞ լինել անհավար, Քան հավարդել կրոնին աղանդ, Անհավարները լոկ չեն հավարում, Իսկ աղանդները երկիր են քանդում... (էջ 74):

Որպես մտավորականի՝ Հրանտ Աղամյանին մտահոգում են Հայաստանի անկախացումից հետո մեր երկիրը ներքափանցած աղանդները, Արևմուտքի հոռի սովորություններն ու բարքերը, գլոբալիզացիայի վտանգավոր հետևանքները, մոռոթյա ցուփ հարուստների ահռելի դոլարները, մարդու դարավոր կեղեքման նոր փաստերը և այլն, և այլն:

«Հրդեհվող աշխարհ» գրքում հեղինակը

վերաբնացնում է իր մանկության ու պատանեկության տարիների հուշերը, համագյուղացիների կերպարները՝ ստալինյան տարիների հայ գյուղի պատկերները մատուցելով ընթերցողին:

Անչափ հետաքրքիր է «Կուստոմսը» վաղերակյան ատաղձով գրված պատմվածքը: Երկու հովիվներից մեկը ստանում է կուստոմս, և դա էլ դառնում է նրանց ընկերության վերջակետը: Պարզվում է, որ անգամ հասարակ հովիվը կարող է կուստոմսով նեղել իր մտքին ընկերոջը և բշտամանալ նրա հետ միմե, մահ: Այս պատմվածքում հոգեբանական պահը Հրանտ Աղամյանը որսացել է վարպետորեն: Սրամիտ ու համով պատում է Գևորգ Հայրյանի և քուրդ գյուղացու տղայի ընդունելության դրվագը ներկայացնողը, որը խորագրված է «Մի դիմորդի արկածը»: «Տեսն'ք, տեսն'ք, իրեն ներում է» պատումը կապված է հեղինակի ուսանողական տարիների հետ, և նրա կենտրոնական դեմքը ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Աշոտ Աբրահամյանն է՝ Հայաստանի այն տարիների գրաբարի լավագույն գիտակը: Ուզում եմ շնորհակալություն հայտնել Հրանտ Աղամյանին Աշոտ Աբրահամյանին տված կատարյալ բնութագրական համար. ավելի լավ թերևս գրել հնարավոր չէ:

Հրանտ Աղամյանը «Հրդեհվող աշխարհ» գրքում ներկայացնում է այսօրվա փոքրացած երկրագնդի, աշխարհի ու Հայաստանի վերաբերյալ ունեցած սեփական կարծիքը, որը շատ արժեքավոր է հենց նրանով, որ, իրոք, նրա սեփականն է և չի կրկնում ուրիշին:

ԱՆԼԻՍԱ ԴՈԼՈՒՍԵՅԱՆ
Բանասիրության դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական ռասիզմ

Ինչդե՞ս դասա՛հեց, որ ականավոր գիտական, Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր, ճանաչվող հեռագրական կենսո՛րնի ՏՈՐԵՆ, շահ հարգարժան Ջեյմս Ուոթսոնը մեղադրվեց ռասիզմի մեջ: Այդ ի՞նչ արժանոք բան էր նա ասել և ինչո՞ւ նրա ասածը այդդիսի աղմուկ բարձրացրեց: Մի՞թե նրա ասածները այդ ասիճան վճանգավոր են:

Հանճարը և... չարագործությունը

1968 թվականից Քոլդ Սփրինգ Հարբոր գիտահետազոտական լաբորատորիայի տնօրեն, 79-ամյա Ջեյմս Ուոթսոնը ամենից առաջ հայտնի է որպես ԴՆԹ մոլեկուլի կառուցվածքի առաջին հայտնագործողներից մեկը և որը Նոբելյան մրցանակի է արժանացել 1962 թ. ֆիզիոլոգիայի և բժշկության բնագավառում մեծագույն ներդրման համար:

Հայտնի է նաև նաև արտառոց կարծիքների և արտահայտությունների, ինչպես նաև ԴՆԹ հայտնագործության շուրջն առեղծված մտք պատմությանը (Ուոթսոնը ԴՆԹ-ի նմուշները օգտագործել է առանց նրա տիրոջ համաձայնության, որի համար հետագայում նրան մեղադրեցին ոչ էթիկական վարքագծի համար):

1997 թվականին Ուոթսոնը իբրև թե հայտարարել է, որ կին արարածը պետք է իրավունք ունենա ընդհատել հղիությունը, եթե բնությունը ցույց են տալիս, որ նրա ապագա երեխան հակում կունենա դեպի հոմոսեքսուալիզմը (թեև ինքը ժխտում է և բացատրում, որ նման հայտարարություն արել է տեսական առումով): Մի քանի տարի-հետո նա նշեց, որ «Շատ գեր մարդու հետ գրուցելիս քեզ մի տեսակ անհարմար են գգում, հաստատու գիտես, որ նրան աշխատանքի չես ընդունի»:

Վերջերս, երբ Ուոթսոնը պատրաստվում էր դասախոսություններ

կարդալ Մեծ Բրիտանիայում, առաջացրեց իրավապաշտպան կազմակերպությունների բուռն դժգոհություն: Առիթը, հավանաբար, Ուոթսոնի աշակերտուհի Շառլոտա Հանտ-Գրաբիի հրապարակած հոդվածն էր, որ հղումներ կային սևամորթների մտավոր կարողությունների մասին Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Ուոթսոնի գիտական եզրահանգումներից:

Այսպես. Ուոթսոնը գտնում է, որ քաղաքակիրթ երկրների կողմից Աֆրիկայի նկատմամբ տարվող սոցիալական քաղաքականությունը դատապարտված է ձախողման, որովհետև իրենցից է այն դրույթի վրա, որ նեգրերը ծագումնաբանական մտավոր կարողություններով ոչնչով չեն տարբերվում սպիտակներից, մինչդեռ «բոլոր հետազոտությունները հաստատում են, որ դա այդպես չէ»:

Գիտականի խոսքերով «կարծիքը, որ բոլորը հավասար են, բնական ցանկություն է, սակայն այն մարդիկ, որոնք գործ են ունեցել սևամորթ աշխատողների հետ, գիտեն, որ դա ճշմարիտ չէ»: Ուոթսոնը սպառնում է, որ առաջիկա 15 տարում կգտնվի այս վարկածի գենետիկական հաստատումը:

Ուոթսոնը խոստովանում է, որ «կան շատ տաղանդավոր գունավորներ», սակայն գտնում է, որ պետք չէ անարժան կերպով պարգևատրել և

բարձրացնել նրանց պաշտոնը միայն նրա համար, որ նրանք գունավոր են: Այս դրույթի հետ վիճելը դժվար է, սակայն նեգրերի մտավոր «ցածր» կարողությունների մասին Ուոթսոնի հայտարարությունը մեծ աղմուկ բարձրացրեց: Շատերը պահանջում են գիտականին ենթարկել դատական պատասխանատվության: Մարդու հավասարության և իրավունքի բրիտանական հանձնաժողովը մանրակրկիտ ստուգում է Նոբելյան մրցանակակիր ասածները: Ինչքա՞ն Ուոթսոնը, առայժմ ստեղծված իրադրությունը չի մեկնաբանում: Ըստ երևույթին Ջեյմս Ուոթսոնը հավատում է իր ասածներին և բարիք է ցանկանում «ամուլեղ» սևամորթներին: Ավելին, նրա եզրահանգումները ի սկզբանե չի կարելի համարել «կեղծ գիտություն», չէ՞ որ մարդիկ իսկապես տարբեր են: Հետազոտությունները ցույց են տալիս օրինակ, որ մի շարք հիվանդությունների բուժման ժամանակ նեգրերի և սպիտակների համար կիրառվում են տարբեր եղանակներ: Գուցե՞ պետությունների նկատմամբ վարվող քաղաքականությունն էլ պիտի լինի տարբեր:

Հնարավոր է արդյոք, որ մի ամբողջ ռասա ավելի հիմար լինի, քան մեկ ուրիշը: Տեսականորեն հնարավոր է: Գործնականում նման հարցադրումն իսկ տարակուսանք է հարուցում: Ի՞նչ բան է «ռասան»: Միաս-

նական բնութագիր գիտությունը չունի: Որոշ գիտնականներ ընդհանրապես գտնում են, որ «ռասա» հասկացությունը գիտական արժեք չունի: Մարդկանց ռասաների մեջ միավորելու հիմնավորումների փնտրությունը հանգեցնում է հեղեղող չափանիշների: Անգամ մեկ «ռասայի» մարդկանց ֆիզիկական հատկանիշները կարող են որոշակիորեն տարբեր լինել, գենետիկ ընդհանրություն դեռևս գտնված չէ: Աշխարհը լեցուն է մարդկանցով, որոնց նախնիներից մեկը եղել է նեգր, մյուսինը՝ սպիտակ, հաջորդինը՝ հնդկացի: Ո՞ր ռասային վերագրել նրանց:

Սակայն ենթադրենք, որ ռասան հաջողվում է առանձնացնել: Իսկ ինչպե՞ս որոշել ռասայի մտավոր կարողությունների միջին մակարդակը՝ առանց հաշվի առնելու սոցիալական, աշխարհագրական և ուրիշ նախադրյալները: Եվ գլխավորը՝ կարելի՞ է արդյոք դա անել: Մի կողմից գիտությունը պետք է ազատ լինի ամեն տեսակի քաղաքական նկատառումներից, գիտնականի խնդիրը գիտական ճշմարտության որոնումն է: Մյուս կողմից էլ, եթե հանկարծ գիտական ճշմարտությունը հանգում է նրան, որ նեգրերը իսկապես սպիտակներից հիմար են, ապա լավ չէ, որ այդ ճշմարտությունը մնա չբացահայտված: Պատմական փորձը ցույց է տալիս, որ այդպես է լավ:

Նրանք, որ 300 տարի առաջ նեգր-ստրուկների հետ վարվում էին որպես անասունների, ավելին՝ անշունչ առարկաների, ընդհանուր առմամբ հազիվ թե անհուսալիորեն վատ մարդիկ էին: Նրանք պարզապես իրոք հավատում էին (ըստ որում, հավատալը հեշտ էր և հարմար), որ այդպես է աշխարհի կարգը. նեգրերը աշխատող ուժ են, ստորին խավ և ընդհանրապես՝ մարդիկ են արդյոք: Եթե այն ժամանակ հայտնի լինե՞ր «Գենետիկ կախիժությունը» տեսությունը, ոչ մեկը չէր տարակուսի, որ նեգրերին «գենետիկորեն» կանխորոշված է սոցիալական սանդղալի ամենացածր աստիճանը: Եվ նրանք, որ 65 տարի առաջ զագախցիկներ էին կառուցում հրեաների համար, նույնպես հավատում էին, թե բարի գործ են կատարում, ըստ ո-

րում, դրանք հաստատվում, պատճառաբանվում էին համապատասխան գիտական հետազոտություններով:

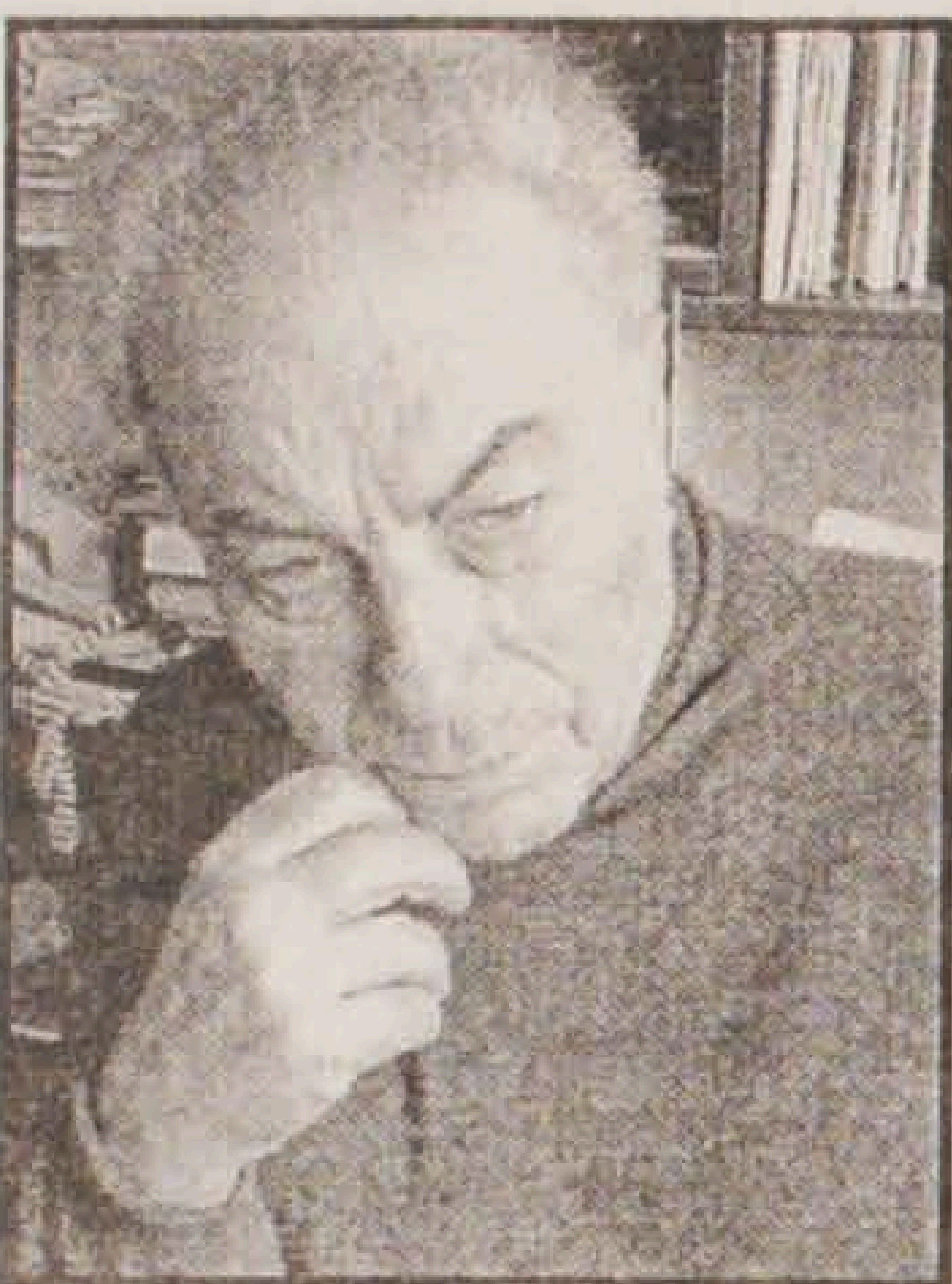
Իհարկե, դոկտոր Ուոթսոնի մտրոլն էլ չի անցնում նեգրերին վերածել ստրուկների և նրանց գրկել իրավունքներից: Տարօրինակ դու չէ: Տարօրինակն այն է, որ կզանգեմ մարդիկ, որոնց մտքով կանցնի այդ բանը: Անբույսատրելի է, որ գիտությունը նրանց ձեռքը տա սոցիալական մի այնպիսի ահեղ գեներ, ինչպիսին ռասաներից մեկի մյուսի նկատմամբ գերազանցության գենետիկական գիտական վարկածն է՝ հաստատված Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր բարձր հեղինակություններ:

Այնուհետև բարձրացնել մի գիտնականի անհատական տեսակետի պատճառով, անշուշտ, ավելորդ մտավախություն է: Սակայն նրանք, որ Ուոթսոնին մեղադրում են ռասիզմի մեջ և փորձում են նրան դատական պատասխանատվության ենթարկել, կարծում են, որ ավելի լավ է կանխավ գգուշանալ, որպեսզի մարդկությունը նորից չվերադառնա բռնի ստրկության ինստիտուտը, իրենց անհաճ ազդեցություններին փակի համակենտրոնացման ճամբարներում, Մոսկվայի փողոցներում որսա թխամաշկ կովկասցիներին:

Հենց այս պատճառով Ուոթսոնի ասածների շուրջ նման աղմուկ բարձրացվեց: Հենց այս պատճառով մի շարք երկրներում օրենք է ընդունվում, որոնք արգելում են այս բնագավառում տարվող հետազոտությունները: Հենց այս պատճառով ամեն տեսակի ռասայական խտրականությունը արգելող միջազգային հռչակագրում (հաստատված 1965 թ. ՄԱԿ-ի զագաբնաժողովում) վավերացված են այսպիսի տողեր. «Հռչակագիրը հաստատող երկրները համոզված են, ազգային գերազանցության ամեն մի տեսություն, որ հիմնված է ռասայական առանձնահատկությունների վրա, գիտական տեսակետից կեղծ է, բարոյականության առումով՝ դատապարտելի, սոցիալական առումով՝ անարդար և վտանգավոր, և որ ոչ մի արդարացում չի կարող լինել ռասայական խտրականության համար, ինչպես էլ որ այն դրսևորվի տեսականորեն, թե գործնականում»:

ՌԱՖԱՅԵԼ ԴԱՋԱՐՅԱՆ

2007 թ. կյանքի 84-րդ տարում երկարատև ծանր հիվանդությունից հետո իր մահկանացուն կնքեց Հայաստանի Հանրապետության Գիտությունների ազգային ակադեմիայի ակադեմիկոս, ակադեմիկոս մտավորական, հայտնի հասարակական-քաղաքական գործիչ Ռաֆայել Ավետիսի Դադարյանը:

Ռ. Դադարյանը ծնվել է Ռուսաստանի Արմավիր քաղաքում, 1924 թ. հունվարի 26-ին, Արևմտահայաստանից գաղթած ընտանիքում: Միջնակարգ դպրոցն ավարտել է 1941 թվականին: 1943-ից մասնակցել է Հայրենական մեծ պատերազմին, որպես ռադիստ մասնակցել է Հայաստանի Կուրդիստանի, ապա 1-ին Մերձբայրյան ռազմաճակատներում պատերազմի ավարտը դիմավորելով Քյոնիգսբերգում: 1946 թվականին գորագրվելով բանակից, ընդունվել է Մոսկվայի էլեկտրատեխնիկական կապի ինստիտուտ, որը գերագնացությամբ ավարտել 1951 թ.: 1956 թ. Ռ. Դադարյանը պաշտպանել է Երևանի մեծ և 1957 թվականին ընդմիջյալ տեղափոխվել Հայաստանի ակադեմիայի ընդգրկվելով հանրապետության գիտական, մանկավարժական ու հասարակական կյանքում:

1975 թ. պաշտպանել է դոկտորական թեզ: 1986 թ. ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, 1996-ին՝ ակադեմիկոս: Ռ. Դադարյանի գիտական գործունեության հիմնական ուղղություն-

ներն են՝ կիրառական ինֆորմատիկայի տեսություն, լազերային տեխնիկա և մթնոլորտային լազերային կապ:

Ղեկավարել է ամբիոններ Երևանի պետական համալսարանում (1959-1969) և Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտում (1976-1983): Հիմնադրել է ղեկավարել է ՀՀ ԳԱԱ ճարտարագիտական կենտրոնը (1991-2005):

Ռ. Դադարյանի գործունեության վերջին շրջանը անբախտելիորեն կապված է հայ ժողովրդի ազգային զարթոնքը մարմնավորող դարաբաշխ շարժման հետ: 1989 թ. աշնանը նա ընտրվեց ՀՀ ԳԱԱ պատգամավոր, ապա

1990 թ. փետրվարին դարձավ Գերագույն խորհրդի նախագահի տեղակալ: Նոր խորհրդարանում ստանձնեց գիտության, կրթության, լեզվի ու մշակույթի հարցերի մշտական հանձնաժողովի նախագահի պարտականությունների կատարումը:

Ակադեմիկոս Ռ. Դադարյանը արժանացել է Հայրենական մեծ պատերազմի շքանշանի ու մեդալների:

Այսօրվա հայրերու հիշատակը վառ կնիքն է ճանաչողների և գաղիք սերունդների սրտերում:

ՀՀ Կրթության եւ գիտության նախարարություն
ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահություն
ՀՀ ԳԱԱ ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունք

ԿՀԱՐՁԱԿՎԵՆ ԱՐԴՅՈՐ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆԵՐԸ ԻՐԱՆԻ ՎՐԱ

«Ավստրիացի լեռնա իրադարձությունը հնարավոր լուրջ խնդիր է առաջացրել Երևանում և Երևանի մարզում»,- նախագահողացրեց Ֆրանսիայի արտաքին գործերի նախարար Բերնար Կուստերը:

«Պենսիլվանիայի հաստատվել է իսլամական Հանրապետության 2.000 այն քրիստոնյաներ, որոնք ենթակա են հարձակում»,- հաղորդում է քրիստոնական «Սանդի Տեյնթեր»:

«Մոտ 100 հազար լուրջ կարող է թանկանալ և հասնել մեկ բարելը 150 դոլարի»,- կանխագուշակում է «Ջեյ» կոմպոնիայի սփորտների խորհրդի նախկին նախագահ, լուր օգտագործող:

Ի՞նչ է թափված այս գրեթե միաժամանակ հնչած ահազդու հայտարարությունների հետևում: Մի՞թե, իսկապես, գործը հասնելու է լուրջ խնդիր: Եվ եթե այո՞, ապա ինչպիսի՞ լուրջ խնդիր է առաջացրել Երևանում, ինչպես Իրանում կամ Աֆղանստանում, թե միջուկային օբյեկտների ռմբակոծության՝ առանց ցամաքային զորքեր օգտագործելու:

Սասնաճեսները փորձել են հաշվարկել հնարավոր սարքերակները:

ՏԱՐԲԵՐԱԿ ԵՐԲՈՐԴ.- Ցամաքային մեծ օդերային Իրանյան տարբերակով. Թեհրանի գրավումը և «այսօրվաների ռեժիմի» տապալումը: Իրանյան պարզելով «վերջնական լուծում» համար. սա, անշուշտ, ամենահուստի և լավ ճանապարհն է: Իրանի բռնազավթումը միայն ամերիկացիներին 100 տոկոսանոց երաշխիք կտա, որ կարծեցյալ միջուկային ծրագրի հարցը մեկընդմիջ տակավին է: Բացի այդ շատ մեծ է գաղափարային մեջտեղից վերացնել Իրանի պրեզիդենտ Մահմուդ Ահմադինեյի, որը հակաամերիկյան իդեոլոգիայի գերազանցել է անգամ ողորմածիկ Սադամ Հուսեյնին:

Միայն թե հարց է ի վիճակի՞ է Ամերիկայի իրականացնել նման վիրավոր խնդիրը: Չէ՞ որ Իրանը ահա-մահափախվածներից արյունաբան և կիսաքայքայված բանակով Իրանը չէ: Իրանը 70 միլիոն բնակչությամբ և

երեք Ֆրանսիայի տարածքով երկիր է: Գրավել այդ երկիրը արդեն իսկ հեշտ գործ չէ, իսկ այն հսկողության տակ պահելը՝ ուժերից վեր է նույնիսկ այնպիսի գերտերության համար, ինչպիսին Ամերիկան է: Գրա-համար ամերիկացի կլինի ոչ թե 168 հազար ամերիկյան զինվոր, ինչպես այսօր Իրանում է, այլ առավելագույնը միլիոն մեկ: Միայնակ Նա-հանգները «պահուստում» ունի՝ այդպիսի բանակային խմբավորում: Որ-տեղի՞ց ճարել միլիարդավոր դոլար-ները, որը կպահանջվի աշարքավա-րի դեմ մղվելիք մեծ ճակատամարտի համար: Ի գործ է արդյոք Ամերիկ-ան պատերազմել երեք ճակատով՝ հաշվի առնելով, որ ոչ Իրանում և ոչ էլ Աֆղանստանում խոտուցված «խաղաղ կարգավորումը» ոչ մի կերպ գլուխ չի գալիս:

ՏԱՐԲԵՐԱԿ ԵՐԲՈՐԴ.- Հար-վածներ օդից և զանգվածային ռմբ-

կոծությունները այն 2.000 քրիստո-նյան, որոնք նշեց «Սանդի տեյնթեր-ը»: Մրա նպատակն է ոչնչացնել հիմնական «ստրատեգիական օբ-յեկտները» և տասնյակ տարիներով հետ նետել Իրանյան միջուկային ծրագիրը: Հնարավորինս ոչնչացնել երկրի բարձրագույն ղեկավարու-թյունը: Այս տարբերակը ամերիկացի-ների համար «խնայողական» է, ո-րովհետև կորուստները կհաշվվեն ոչ թե հազարներով, այլ առավելագույ-նը՝ տասնյակներով (խափած ինքնա-թիռների օդաչուները): Սակայն այս ղեկավարն ոչ մի երաշխիք չկա, որ ի-րանցիները կդադարեցնեն միջուկա-յին մշակումները: Եթե չգրավեն ողջ երկիրը, ամերիկացիները որտեղի՞ց պիտի իմանան, թե տարգետնյա լա-բորատորիայից որո՞նք են ոչնչաց-ված և որոնք՝ ոչ: Բացի այդ, ռմբ-կոծությունները Իրանի ղեկավարու-թյանը ավելի անհաշտ ու բռնաճակա-ն կդարձնեն Միացյալ Նահանգների

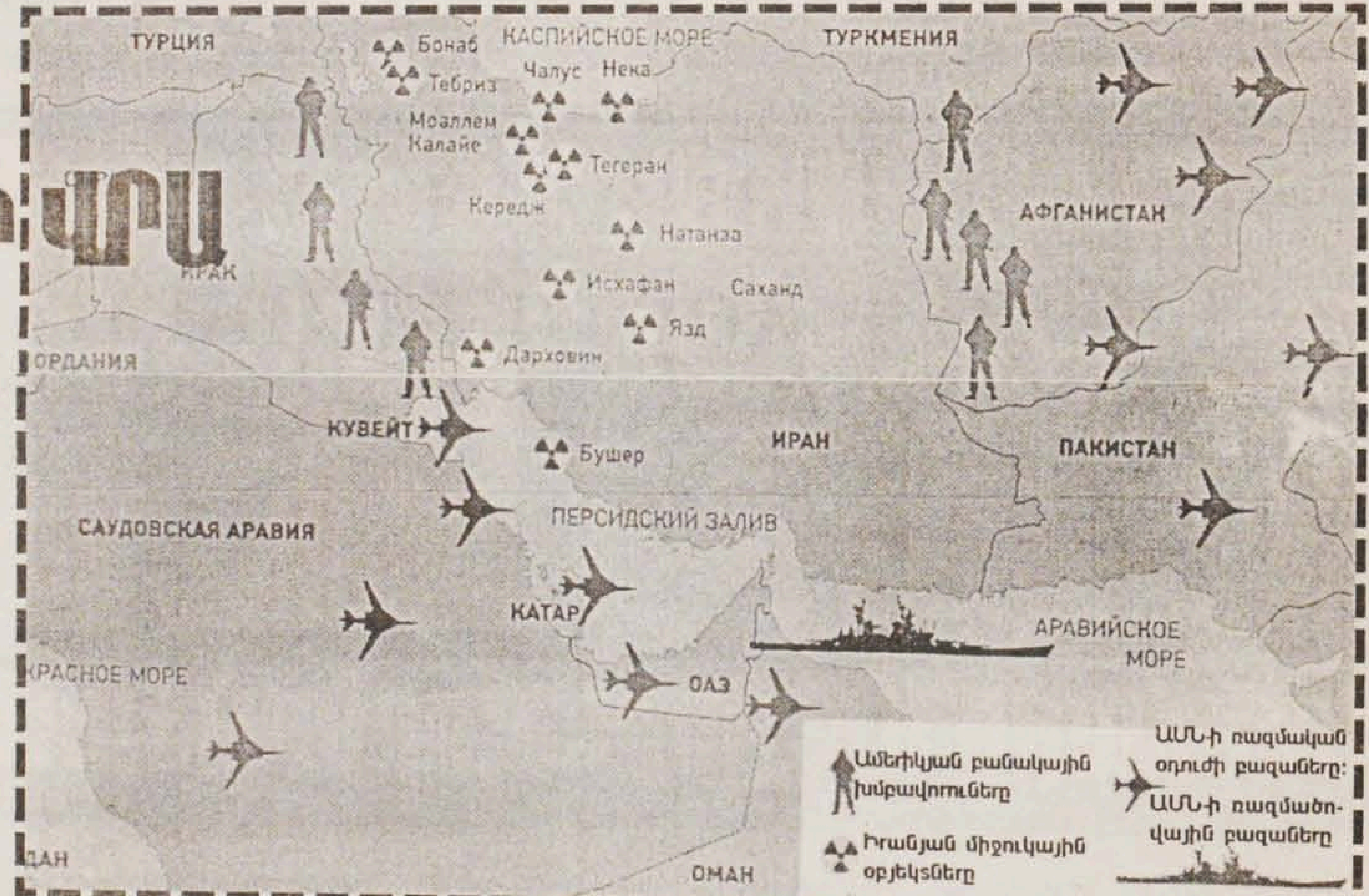
նկատմամբ: Եվ անտարակույս է, ի-րանցիները կգտնեն միջոցներ լուրջ անախորժություններ պատճառելու հարևան Իրանում և Աֆղանստանում տեղակայված ամերիկյան զինվորա-կանությանը: Եվ հատկապես Իրա-նում, որ բնակչության մեծամաս-նությունը Թեհրանի կողմնորոշում ու-նեցող շիրիներ են:

ՏԱՐԲԵՐԱԿ ԵՐԲՈՐԴ.- Պատե-րագծի ինքնուրույն: Ամերիկացիները հա-տույն նպատակով մամուլի էջերն են նետել Պենտագոնի ծրագրերի մա-սին տեղեկությունները, որպեսզի հո-գեբանական ճնշում գործեն Իրանի վրա: Եվ ինչո՞ւ չէ՞ նաև այլ երկրների վրա, որը անպայման նպատակով կարճճի նրանց դիրքորոշումը ամե-րիկացիների նկատմամբ, երբ ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայում ուշադրու-թյան կենտրոնում է լինելու Իրանյան ճգնաժամը: Ամերիկացիները հաշվել են, որ Վաշինգտոնի դաշնակիցները

կվախենան պատերազմի սցենարից և կհամաձայնեն ԱՄՆ-ի առաջա-րկած Իրանի նկատմամբ գործադրվե-լիք պատիժների բոլոր տարբերակ-ներին:

Ըստ որում, և՛ Վաշինգտոնում, և՛ համաշխարհային մյուս մայրաքա-ղաքներում առանձին պատրասե-ր չունեն, թե որևէ պատժամիջոց կամ սպառնալիք կգալի պրեզիդենտ Ա-հմադինեյից, վերջինս ավելի ու ա-վելի չէր սրի իրավիճակը, ցուցադ-րաբար ձեռնոց չէր նետի Միացյալ Նահանգներին, եթե դույզն իսկ մտադրություն ունենար գիշումների գնալու, կատարելու Չորջ Բուշի բո-լոր պահանջները և կասեցնելու իրանյան միջուկային ծրագիրը:

Այնպես է թվում, որ իրանցիները չեն հավատում, թե Վաշինգտոնը կփորձի պատերազմ սանձադրել իրենց դեմ: Եվ դրա համար էլ այդ-քան հանդուգն են պահում իրենց ա-մերիկացիների նկատմամբ:

ՄՐՃՈՒՅՑ

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի հայագիտության և հասարակական գիտու-թյունների բաժանմունքը հայտարարում է մրցույթ ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի տնօրենի թափուր տեղի համար:

Ընկնածուի հիմնավորված առաջարկությունը մեկ ամսվա ընթացքում ուղարկել հետևյալ հասցեով՝ Երևան-19, Մարշալ Բաղդամյանի պող., 24, ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակա-կան գիտությունների բաժանմունք, հեռ. 52-77-22:

ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Վլադիմիր ՄՈՒՐԱՆՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղդամյան 24դ, Հեռախոս՝ 56-80-14: Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448: Ստորագրված է տպագրության՝ 8.11.2007թ.

"ГИТУИОН" ("Найка") газета НАН РА